

EUROOPAN PUOLUEETTOMIEN JA PUOLUEETTOMUUTEEN PÄÄTYMÄSSÄ OLEVIEN VALTIOIDEN TURVALLISUUSPOLIITTISIA KEHITYSNÄKYMÄ

Yleisesikuntamajuri Pertti Salminen

1. Tarkastelun lähtökohtia

Euroopassa on viimeisen puolen vuosikymmenen ja erityisesti kahden viimeisen vuoden aikana tapahtunut merkittäviä poliittisia muutoksia. Murros ei ole vielä päätepisteessään. Uudet poliittiset ja turvallisuusrakenteet odottavat lujittumistaan, osittain jopa syntymistäänkin. Päätelmät lopputuloksista ovat vielä liian aikaisia.

Tämän artikkelin päämääränä on hahmottaa kirjoittamishetken mennessä tapahtunutta kehitystä, meneillään olevia muutoksia ja arvioida kehityslinjoja tulevaisuudessa. Puolueettomista tai vastaavaan asemaan päätyvässä olevista eurooppalaisista valtioista tarkastelun kohteeksi on valittu Itävalta, Ruotsi, Sveitsi, Puola, Tšekkoslovakia ja Unkari. Näistä kolme ensimmäistä edustavat perinteistä puolueettomuutta ja itäisen Keski-Euroopan kolmikko paikkaansa etsiviä entisiä Varsovan liiton jäsenmaita. Artikkelin alussa tarkastellaan yleisen poliittisen kehityksen aiheuttamia paineita ja muutostarpeita koko puolueettomuusajatukseseen. Seuraavaksi paneudutaan perinteisesti puolueettomiksi katsottujen maiden valtiokohtaisiin kehitysnäkymiin. Kolmas kokonaisuus hahmottelee kehitystä itäisessä Keski-Euroopassa, aluksi yleisesti ja sen jälkeen valtiokohtaisesti. Lähteistönä on pääasiassa ollut kirjoittamisajankohtaan mennessä ilmestynyt keskusteluaineisto, joten tarkastelu on nähtävä väliraporttina ja ensisijaisesti harrastajapuheenvuorona meneillään olevassa debatissa. Todennäköisesti jo kirjoittamisen ja julkaisemisen välisenä aikana on jälleen tehty artikkelin sisältöä muuttavia päätöksiä sekä esitetty uusia arvioita kehittymismahdollisuuksista.

2. Perinteisten puolueettomien valtioiden tilanne

2.1 Euroopan muutokset ja puolueettomuus

Käsitteenä puolueettomuus on määritelty alunperin kansainvälisen oikeuden näkökulmasta. Puhtaimmillaan se tarkoittaa pysyttäytymistä kahden sotaa käyvän valtion riitojen ulkopuolella. Perusmäärittelynä se on edelleen pätevä. Klassiseen puolueettomuuteen on Euroopassa tukeutunut ensisijaisesti Sveitsi, mutta kansainvälisestä oikeudesta on perustaa asemalleen hakenut myös pysyvästi puolueettomaksi julistautunut Itävalta. Vaikkakin Ruotsin ja Suomen puolueettomuutta on usein perusteltu mainitulla perusmäärittelyllä, on niiden toimintalinjana ensisijaisesti ollut tilanteesta lähtävä, tarkoituksenmukainen puolueettomuuspolitiikka. Niiden politiikan muotoilussa on ollut nähtävissä sijainti strategisessa sivusuunnassa, Pohjolan vakiintuneen tilanteen kokonaiskäsitys ja Neuvostoliiton sekä Yhdysvaltain (NATO:n) kylmän sodan turvallisuusintressit alueella.

Puolueettomuus on ollut osa kylmän sodan rakenteita. Suurvaltaliittoutumien väli- maastossa sijainneet valtiot ovat ratkaisseet turvallisuusongelmansa puolueettomuuden tai sitoutumattomuuden avulla. Ratkaisu on pitänyt sisällään rauhanaikaisen poliittisen linjan jatkamisen sodan aikana, tarvittaessa aseistetun puolueettomuuden keinoin. Luomalla suhteellisen vahva puolustus on haluttu osoittaa kyky turvata alueellinen koskemattomuus ja lisätä luottamusta poliittisen linjan jatkuvuuteen myöskin kriisiaika- na. Toimintalinjaan on kuulunut ennalta ehkäisy, suhteellisen pelotuksen oppi, jossa syntyvillä kustannuksilla uhaten on arvioitu pidäteltävän mahdollista hyökkääjää aggressiosta.

Monet poliitikot ja tutkijat ovat julistaneet kylmän sodan päättyneeksi. Tuon aikakauden tunnusmerkeistä useat ovat kadonneet. Saksan kahtiajako on päättynyt. Varsovan liitto sotilaallisena järjestönä on lakkautettu ja muutenkin lakannut toimimasta. NATO on muuttamassa strategiaansa vähentämällä lähivuosina miesvahuuttaan noin kolmanneksella ja perustamalla nopean toiminnan joukot osittain korvaamaan aiempia joustavan vastatoiminnan opin suurehkoja joukkoja. Asevalvonnassa on Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökokouksen (ETYK) puitteissa kyetty sopimaan uusista luotta- musta ja turvallisuutta lisäävistä (LTL-) toimista. Pariisissa 19. marraskuuta 1990 allekirjoitetulla "Uuden Euroopan peruskirjalla" on kyetty ottamaan ensi askeleet ETYK-prosessin institutionalisoinnissa. Uusista elimistä sekä sihteeristö Prahassa että kriisienestokeskus Wienissä ovat aloittaneet toimintansa. Supervaltojen suhteet ovat lientyneet mahdollistaen edellisten ohella sopimuksen tavanomaisista aseista (TAE) entisten liittokuntien jäsenmaiden kesken ja strategisten aseidenkin osalta kerrotaan sopimuksen olevan lähes valmis. Neuvostoliitto on vetänyt ennalta sovittujen aikatau- lujen mukaisesti joukkonsa Unkarista ja Tsekkoslovakiasta sekä aloittanut siirrot myös Saksasta ja Puolasta. Vaikuttaisi siltä, että puolueettomuus on menettänyt ainakin osan merkityksestään. Pyrkimys yhteen eurooppalaiseen turvallisuusjärjestelmään onkin saattanut monet keskustelijat ylenmääräisenkin optimismin valtaan.

Idän ja lännen kahtiajaon lientymisen ohella on havaittavissa merkkejä joidenkin kylmän sodan rakenteiden ja toimintatapojen säilymisestä. Mainitun TAE-sopimuksen Neuvostoliiton taholta tapahtuneet kiertämisyriytykset ja asiakirjan ratifioimattomuus ovat yksi osoitus vastakkainolon jatkumisesta. NATO:n ja Neuvostoliiton kannanotot yhteistä rajaa vastaan Keski-Euroopassa ovat toinen merkki. Epävarmuus Neuvostoliit- ton sisäisestä kehityksestä, lopullisesti valtaan pääsevien voimien politiikasta ja suhtees- ta aiemmin tärkeinä pidettyihin turvallisuusintresseihin ovat omiaan hidastamaan lien- nymystä. Asetuotannon jatkuminen taloudellisesta romahduksesta huolimatta, sisäisen turvallisuuden joukoin tapahtuneet eroamassa olevien osavaltioiden järjestykseen palauttamiset ja neuvostoarmeijan sisäiset ongelmat yhdistettynä sen edelleen ulospäin näkyvään toimintakykyyn ovat tekijöitä, joista puolueettomien valtioiden on vaikea olla huolestumatta. Vanhoista rakenteista on jäljellä myöskin supervaltojen strateginen vastakkainasettelu, joka näyttää ainakin ydinaseiden osalta säilyvän.

Euroopan integraatiosta sekä nykyiset että mahdolliset tulevat puolueettomat valtiot haluavat itselleen kaiken taloudellisen hyödyn. Erityisongelmana eräiden taloudellisten, valtiokohtaisten kysymysten ohella on turvallisuuden takaaminen. Liittyminen Euroo- pan yhteisöihin herättää kysymyksiä. Yhteinen turvallisuuspolitiikka, puolustuspolitiik- ka ja sotilasliitto aiheuttavat epäilyjä tilanteessa, jossa ei ole vielääkään täyttä varmuutta yhteisen eurooppalaisen kodin syntymisestä. EY ei helpottanut asiaa Iykkäämällä päätöksentekoa tästä osa-alueesta ainakin vuoteen 1996. Epävarmuutta lisää myöskin jäsenyyskeskustelu. EY keskittyy sisäiseen integraatioonsa ja lykännee uusien jäsenten

hakemusten harkinnan ainakin ensi vuoteen. Päätöksiä jäsenkysymyksissä voitaneen odottaa aikaisintaan vuonna 1995, mutta ilmeisemmin vasta 1997-98.

NATO näyttää säilyttävän asemansa ainakin Yhdysvaltain osallistumisen takaajana ja sen turvallisuusintressien toteuttajana Euroopassa. Iso-Britannia ja Alankomaat ovat sen vahvoja tukijoita. Erityisesti ranskalaiset, mutta jossain määrin myös saksalaiset haluaisivat nähdä Euroopan Yhteisöjen kehittävän oman turvallisuusjärjestelmänsä joko Länsi-Euroopan Unionin (WEU) tai uuden, esimerkiksi jonkinlaisen Euroopan konfедераation pohjalta. Neuvostoliitto ei voi hyväksyä NATO:a Euroopan turvallisuuden päärakenteena ainakaan ilman sen perusteellista reformia ja omakohtaista jäsenyyttä siinä. Ulkopuolisena myöskin EY:n yhteinen turvallisuus- tai puolustuspolitiikka ovat sen kannalta arveluttavia ainakin siihen asti, kun niiden sisältö selviää. Mieluummin turvallisuuden nähdään toteutuvan ETYK:n kehityksessä. Koko tämä keskeneräisyys vaikeuttaa turvallisuuspoliittista päätöksentekoa puolueettomissa maissa, jotka meneillään olevan taloudellisen laman aikana haluaisivat säästää kaikissa, myös maanpuolustuksen aiheuttamissa kustannuksissa.

Peruskysymys on kuitenkin puolueettomuuden tulevaisuus. Näyttää siltä, että sotilaallisen vastakkainasettelun väheneminen idän ja lännen välillä on poliittisen tason keskusteluissa otettu kannanottoja määrääväksi tekijäksi. Konfliktin uhkan lieveneminen on lisäämässä paineita vähintäänkin muotoilla puolueettomuutta uuteen ulkoasuun tavalla, joka sallii mahdollisimman laajan osallistumisen Euroopan integraatioon. Puolueettomuuden aseellinen puolustaminen näyttää joissakin mitassa menettävän arvostustaan. Toisaalta monet tutkijat näkevät puolueettomuuden nimenomaan painotuvan jatkossa aseellisen puolueettomuuden suuntaan sallien valtiolle entistä suuremman liikkumavaran muilla politiikan osa-alueilla. Useilla tahoilla kuvitellaan liennytyksen ja integraation tekevän mahdolliseksi sellaisen kollektiivisen turvallisuuden, jossa omista puolustusvoimista voidaan osittain luopua ja sen sijaan osallistutaan yhteiseen turvallisuuden ylläpitoon vähäisemmällä maanpuolustukseen uhrattavalla panoksella. Samalla, kun puolueettomuus näyttää menettävän itseisarvoaan entisissä neutraaleissa valtioissa, nousee sen arvo realistisena vaihtoehtona itäisessä Keski-Euroopassa.

Asevalvonta ja -rajoitussopimukset, jopa pelkät neuvottelutkin, näyttävät lisäävän puolueettomissa maissa paineita käyttäytyä esimerkkeinä rauhan tiellä. Halu esiintyä julkisesti vanhan järjestelmän kaatajana, edistyksellisenä uudistajana ja halu osoittaa, että "kyllä meilläkin maailmankehitys ymmärretään", johtavat monessa kohtaa epärealistiseen ja toiveisiin perustuvaan tilannearvioon, jolla näyttää olevan kuitenkin melkoinen painoarvo silloin, kun tehdään päätöksiä maanpuolustuksen kehittämisestä. ETYK:n LTL-toimet ovat osaltaan olleet vaikuttamassa tilannearvioon, vaikka niitä koskevien poliittisten sopimusten pitävyyteen sekä toimien toteutumiseen kohdistuu vielä melkoisia oikeutettuja ja epäoikeutettuja epäluuloja.

Taloudellisen hyvinvoinnin tavoittelu on ajamassa hyvää vauhtia maanpuolustusta alas. Valtionsisäisessä varojen jaossa panostus "tuottamattomaan" maanpuolustukseen koetaan turhaksi ja yhteiskunnan muiden alojen tarpeet ajavat ohi puolustusvoimien tarpeiden. Laajemmassa kehityksessä taloudellisen yhdentymisen mukanaan tuomat edut ja talouselämän muotouttaminen integraatiovaatimusten mukaiseksi ovat omiaan lisäämään paineita maanpuolustukseen käytettävän taloudellisen panoksen vähentämiseksi. Vaatimukset omavaraisuudesta ja omaehtoisesta laaja-alaisesta kriisinsietokyvystä joutuvat tulevaisuudessa kritiikin kohteeksi elinkeinoelämän ekonomistisen ajattelutavan vuoksi. Tämä koskee sekä näennäisesti epätaloudellista tavaroiden tuotantoa ja varastointia kriisien varalle että erityisesti maanpuolustustarvikeollisuutta.

Uusia tai uudelleen esiin tulleita ajatuksia maanpuolustuksen kehittämisessä ovat panostus siviilipuolustukseen ja yhteiskunnan suojaamiseen muin kuin sotilaallisin keinoin, ympäristönsuojelutehtävät, asevoiman vähentäminen, sen ammatisoiminen ja panostus tekniseen tehokkuuteen, LTL-palvelut, YK-tehtävät ja katastrofiapu. Näihin uhrattavan panoksen suhdetta perinteisempiin tehtäviin on ryhdytty pohtimaan ja päätösasteelle on jo edetty esimerkiksi Sveitsissä ja Itävallassa.

2.2 Ruotsin turvallisuuspolitiikan kehittymislinjat

2.2.1 Puolustuskomitean hajottamisesta vuoden väliaikaisratkaisuun

Ruotsin maanpuolustusta on pidetty perinteisesti vahvana. Sen rahoituksen on nähty olevan kunnossa ja varustuksen suurin piirtein ajanmukaista. Sen puolustuspäätökseen pohjautuvaa kehittämistä on pidetty ideaalisena ja sopivan sitovana aikaa vievien asehankinta- ja kehittämisprojektien kannalta. Nyt näyttää vallitsevan vähintäänkin epätietoisuus kehityksen suunnasta

Puolustuspäätöstä valmistelemaan asetettiin puolustuskomitea 1988. Komitean olisi tullut jättää mietintönsä viisivuotisen Puolustuspäätös- 92:n perustaksi. Tämä olisi ilmeisesti ollut rutiininomainen komiteatyö, ellei työskentelyn aikana Eurooppa olisi joutunut perin pohjaisten muutosten näyttämöksi. Valmistelutehtävässä epäonnistuttiin useistakin eri syistä. Seurauksena komitea jätti suosituksensa sijasta vain joitakin erillisiä työryhmien raportteja tutkimustensa tuloksista.

Jo tammikuussa 1990 komitea yritti muotoilla päätelmiä Itä- ja Keski-Euroopan siihen asti tapahtuneista muutoksista raportissaan "Svensk säkerhetspolitik i en föränderlig värld". Tulokset eivät olleet suinkaan varmoja ja asiakirjan suuntaus olikin "odottaa ja katsoa". Ajatuksena oli tarkastella tapahtumia ja tehdä ajanmukaiset johtopäätökset varmemmalta pohjalta syksyllä. Komitealla oli ollut perusteinaan Ruotsin puolustusvoimien ylipäällikön suositukset puolustuspäätökseksi. Se halusi kuitenkin lähteä luomaan omakohtaista käsitystä muuttuvasta turvallisuustilanteesta sotilaista riippumatta. Tiedonhankintavierailuja tehtiin Puolaan, Tsekkoslovakiaan, Saksan liittotasavaltaan, NATO:on ja Yhdysvaltoihin. Vierailujen kautta poliitikot tulivat johtopäätökseen, että sotilasasiantuntijat edustivat pysähtyneisyyttä, eivät osanneet ottaa ehdotuksissaan huomioon muuttunutta turvallisuustilannetta sekä pyrkivät vain säilyttämään ja kehittämään puolustuskykyä ilman tilanteesta lähteviä perusteita. Sotilaiden näytti olevan vaikeata muuttaa syvään juurtuneita kantojaan ja ajattelutapojaan.⁽¹⁾

Työnsä kestäessä komitea joutui todistamaan sarjan odottamattomia tapahtumia Euroopassa. Tärkeimpiä kehityslinjoja komitean työhön osallistuneen valtiopäivämies Sture Ericsonin mukaan olivat

- Varsovan liiton toiminnan päättyminen sotilasliittona ja Neuvostoliiton vetäytyminen aikaisemmista liittoutuman jäsenmaista,
- NATO:n säilyminen ylimenoajan tärkeässä asemassa, jopa silloinkin, kun Yhdysvallat vähentää sotilaallista läsnäoloaan Euroopassa,
- yhdistyneen Saksan nousu Euroopan voimakkaimmaksi taloudelliseksi ja poliittiseksi mahdiksi sekä
- Euroopan yhteisön painoarvon ja puoleensavetävyyden lisääntyminen muissa maanosan valtioissa tähänastisten supervaltain merkityksen kustannuksella.⁽²⁾

Nämä muutokset vähentävät ruotsalaisarvioiden mukaan itä-länsikonfliktin todennäköisyyttä ratkaisevasti yhdessä aserajoitusten kanssa ja lännen halutessa taata presi-

denti Gorbatschovin poliittisen uudistuslinjan jatkumisen. Muutosten tulisi yhdessä jäljelle jääneiden sotilasstrategisten ja aseteknillisten realiteettien kanssa määrittää ympäristö Ruotsin turvallisuuspolitiikan kehittämiseksi 1990-luvulla. Ericsonin mukaan kuvattu kehitys vähentää riskiä joutua mukaan sotilaalliseen konfliktiin aiemmasta, äärimmäisen pienestä vielä alemmalle tasolle. Uusi tilanne poikkeaa huomattavasti vallinneesta kaksinaipaisesta, vakaasta turvallisuusasetelmasta, joka oli perustana aiemmille puolustus päätöksille.⁽³⁾

Vuoden lopulla olleeseen määräaikaansa mennessä komitea ei ollut kyennyt yksimieliseen johtopäätösten tekoon tilanteesta. Yritys muodostaa ajan tasalla oleva uhkakuva päätösesityksen perustaksi epäonnistui. Uhkakuvan ohella kiisteltiin maanpuolustuksen kehittämisen suunnasta. Komitea jakautui kahteen leiriin. Toisen muodostivat sosiaalidemokraatit ja keskusta, toisessa oli maltillinen kokoomus.

Ruotsin sosiaalidemokraatit (joiden kannatus on mielipidetiedustelujen mukaan laskenut huomattavasti viimeisten kolmen vuoden aikana) toivat komitean hajottamiseen liittyen julki seikat, joiden perusteella he vaativat muutosta puolustuspolitiikkaan. Heidän mukaansa jo termi "puolustuspolitiikka" voitaisiin unohtaa ja ryhtyä käyttämään pääsääntöisesti "oikeampisisältöistä" ilmaisu "ulko- ja turvallisuuspolitiikka".

Puolue korostaa, että suursota on epätodennäköinen. Sen edellytyksenä on pitkäaikainen, syvenevä vastakkainasettelu ja sotilaallisen voiman kehittäminen. Aikaa varustautumiseen sen varalle tulisi joka tapauksessa olemaan kohtuullisesti. Suursotaa vähäisempien kriisien ja konfliktien tulee saada etusija suunnittelussa.⁽⁴⁾ Suurimpana yksittäisenä epävarmuustekijänä nähdään kysymys Neuvostoliiton tulevaisuudesta. Samalla kun halutaan auttaa Baltian maita yhä suurempaan riippumattomuuteen keskusvallasta, tunnetaan huolta aseistetuista yhteenotoista eri osapuolten kesken hajoavassa suurvallassa. Erityisesti huolestuttaa, kenen haltuun jäävät ydinaseet.

Pohjolan osalta todetaan, että merellinen aseiden rajoittaminen ei ole sujunut samassa tahdissa kuin maavoimien supistukset Keski-Euroopassa. Vaikkakin Neuvostoliiton pohjoinen laivasto on luopunut joistakin vanhemmista aluksistaan, on se saanut Brezhnevien kaudella tilattuja uusia yksiköitä käyttöönsä. Pohjoisen laivaston kehittämisen ohella Yhdysvaltain kielteinen asenne merellisiin aserajoituksiin korostaa pohjoisten vesien merkitystä. Keski-Euroopan voimakkaat maavoimien supistukset ja INF-sopimuksen toteutuminen kasvattavat Kuolan alueen sukellusveneohjusten ja muiden merisijoitteisten ydinaseiden merkitystä. Toisaalta todetaan, että siirrot Keski-Euroopasta nostavat lähialueen joukkojen laatua, mutta sijoittamista Leningradin ja Baltian sotilaspiireihin pidetään pikemminkin sosiaalisena kuin sotilaallisena toimena. Saksan yhdistyminen ja Puolan etäännyminen Varsovan liitosta nähdään Ruotsin turvallisuutta dramaattisesti parantaneena kehityksenä. Omat mahdollisuudet rannikko puolustuksen toteuttamiseen onnistumiseen ovat lisääntyneet oleellisesti.⁽⁵⁾

Ruotsiin ei voi kohdistua erillistä hyökkäystä. Sosiaalidemokraatit näkevät sotilaallisen toiminnan Ruotsia vastaan liittyvän edelleen aina suurempaan konfliktiin Euroopassa. Ruotsia uhkaa vain rajallinen määrä suurvaltavoimia.⁽⁶⁾

Ruotsin puolustusvoimien komentaja vaati osittain aikaisemman uhkakuvan pohjalta, osittain todettuaan halun maanpuolustuksen rahallisten resurssien vähentämiseen, tehtäviensä supistamista, jotta ne paremmin vastaisivat käytössä olevia voimavaroja. Tähän vaatimukseen, kuvaillun tilannekehityksen pohjalta sosiaalidemokraattien poliittinen vastaus kuitenkin on, että valtakunnan joka osaa on voitava puolustaa aseellista hyökkäystä vastaan edelleenkin. Oleellinen etu uudessa tilanteessa on varoitusaikojen pidentyminen. Kokonaisuutena puolustuksen suunnittelun lähtökohta on edelleen, että

hyökkäys on kyettävä kohtaamaan ennen täydellisen liikekannallepanon toteuttamistakin. Tosiasiana mainitaan, että suurvalloilla tulee olemaan ulottuvia, liikkuvia ja monipuolisia sotilaallisia voimia jatkossakin. ⁽⁷⁾

Kokonaismaanpuolustuksen konsepti tulee säilyttää. Yleinen asevelvollisuus säilyy, mahdollisesti sitä tullaan kehittämään kokonaismaanpuolustusvelvollisuuden suuntaan. Tätä perustellaan sillä, että aseellista puolustautumista todennäköisemmin joudutaan vastaamaan alemman asteisiin kriiseihin. Käyttäessään vielä viime vuoden joulukuussa sanaa "puolueettomuus" puolueen edustajat halusivat korostaa, että kaikenlaisiin loukkauksiin tulee vastata "lujuudella". ⁽⁸⁾

Puolustusvoimien kehittäminen tulee tapahtumaan aiempaa stabiilimmassa ympäristössä. Puolustuspoliittiset tavoitteet on saavutettavissa aiempaa pienemmällä, paremmin ympäröiviin olosuhteisiin sovitulla sodankäyntiorganisaatiolla. Ajattelu puolustuskomiteassa suuntautui kohti niin kutsuttua "ydinmallia". Sinänsä ajatus ei ole uusi, vaan puolustusvoimien komentaja totesi Helsingissä 31. toukokuuta 1990, että mallipohjautuu kehittämisideoille aina 1960-luvulta alkaen⁽⁹⁾. Ydinmallin mukaan tulee muodostaa tasapainoinen, hyvin varustettu ja koulutettu, liikkuva joukko, jota voidaan kaikinpuolin käyttää ja jolla on suuri toimintavalmius. Vakinaisen väen ja asevelvollisten taitoja tulee kehittää niin, että koko ajan on käytettävissä lukumääräisesti rajallinen, mutta kaikkiin puolustuspoliittisiin tarpeisiin vastaamaan kykenevä joukko. Tilanteen vaatiessa tulisi pystyä mobilisoimaan saman tason ja vastaavan toimintakyvyn omaava lisäjoukko. Valmius voiman kasvattamiseen materiaalin ja henkilöstön osalta tulisi säilyttää. Aika, jossa lisäjoukko tulisi perustaa, riippuu uhkakuvan kehittymisnopeudesta. Ohjenuoraksi tässä annetaan, että NATO laskee nykyisin varoitustajan olevan kuukausia ja vuosia aiempien päivien ja viikkojen sijasta. ⁽¹⁰⁾

Sosiaalidemokraatit suosittelevat suurten maavoimien vähentämistä jo lähitulevaisuudessa, jotta jäljelle jäävän osan varustaminen haluttuun tasoon saadaan nopeasti toteutettua. Turvallisuuspoliittisen seurannan tulisi määrätä kehittämisen tahti.

Käytännön muutoksia tulisi olemaan monia. Hallintouudistus on jo aloitettu Rykmenttien ja muiden muodostelmien lukumäärää vähennetään. Sosiaalidemokraattien mielestä vähennyksen tulisi olla kymmenen rykmentin luokkaa. Tänä vuonna niitä lakkautetaan jo kolme ja vastaava määrä sodanajan prikaateja Tämä merkitsee luopumista muun muassa "läänin rykmenteistä".⁽¹¹⁾ Sotilasläämien määrä vähenee yhdellä.

Koulutusaikaa vaaditaan lyhennettäväksi. Rajuimmat esitykset puhuvat kahdenkolmen kuukauden peruskoulutuksesta. Osa asevelvollisista tulisi suunnata suoraan siviilipuolustuksen tarpeisiin ja siinä tarvittavaan koulutukseen. Tällaisten leikkausten tekoon ei vaalivuoden edellä ollut kuitenkaan puolueilla innostusta. ÖB:n syksyn 1990 pääehdotuksia kritisoitiin vaatimuksena kehittää koko nykyinen voima esitellyn "ydinjoukon" tasolle. Vaatimusten nähtiin menettäneen syksyn mittaan sekä poliittisen että valtiontaloudellisen realisminsa. ⁽¹²⁾

Jo useita kuukausia on maassa keskusteltu puolustusvoimien kehittämisvaihtoehdoista. Ylipäällikkö päätyi esittämään kaikenkaikkiaan kymmentä eri vaihtoehtoa kehittämisen raameiksi (kuva 1). Sosiaalidemokraatit näkevät poliittisesti mahdollisena toteuttaa korkeintaan tason 8, ydinmallin mukaan modifioituna. Se tulisi vaatimaan suunnittelu-ajanjaksona 36 miljardia kruunua vuodessa. Tästä ei kuitenkaan vallinnut päätöksenteon mahdollistavaa yhteisymmärrystä komiteassa.⁽¹³⁾ Vakavaan harkintaan on sittemmin päässyt vain kolme halvinta vaihtoehtoa.

Kansankin mielipidettä on kysytty. Syksyllä 1989 38 % kannatti puolustusmenojen kasvattamista, 12 vähentämistä ja loput säilyttämistä ennallaan. Säilyttäjien joukko on

Kuva 1

**RUOTSIN MAAVOIMIEN KEHITYSVAIHTOEHDOT
VUOTEEN 1996 MENNESSÄ**

JOUKKO/TASO	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
PRIKAATIN KOKO- NAISMÄÄRÄ	21	19	18	18	18	18	18	16	10	8
- panssari - (vanhat ja uudet)	4	4	2	2	2	-	-	-	-	-
- mekanisoidut	4	4	4	4	4	6	6	5	3	3
- jalkaväki -	7	5	6	6	4	7	7	6	3	1
- Ylä-Norrlandin mekanisointi	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
- Norrlandin-	5	5	5	5	4	4	4	4	3	3
- kevyitä jalkaväki -	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Lähde: Överbefälhavaren, Försvarsstaben, PLANL 483:62717,
Bild 9 (24, 28.8.1990)

pysynyt lähes samana (49 %) syyskuuhun 1990 tultaessa, mutta nostajien osuus on enää 24 % ja vähentäjien osuus on noussut 19 %:iin.⁽¹⁴⁾

Puolustuskomitean hajottua hallitus nimesi parlamentaarisen valmisteluryhmän käsittelemään kokonaisuun puolustuksen suunnittelua seuraavien viiden vuoden aikana. Seuraavaan puolustus päätökseen pyritään keväällä 1992. Meneillään oleva vuosi eletään poikkeuksellisesti yksivuotisen ratkaisun pohjalta. Nyt valittu budjettilinja on yhtäläinen halvimpien vaihtoehtojen kanssa, puolustusministeriön hallinnonalan menot ovat kaiken kaikkiaan 37,8 miljardia kruunua (noin 24,6 miljardia markkaa). Luku on 8,3 % valtion budjetista ja lisäystä edellisen vuoden menoihin on 6,6 %. Sotilaallisten menojen osuus koko hallinnonalan budjetista on 34,6 miljardia. Menoista 56,3 % suunnataan henkilöstö-, asevelvollisuus- ja koulutussektoreille. Materiaalimenoissa näkyy ilmeisesti laadullinen kehittäminen, sillä 38,5 %:n osuus on tavallista suurempi.⁽¹⁵⁾

Menojen tarkasteluun ja organisaation uudelleenmuotoiluun on tultu useiden eri syiden vuoksi. Osittain Ruotsissa on vallinnut sama tilanne kuin meilläkin. Asevoiman kokoonpanona on esitetty toiveita, jotka eivät koskaan toteudu kalleutensa vuoksi. Nyt haetaan sekä ulospäin annettavien tietojen että koko puolustusjärjestelmän uskottavuutta.

2.2.2 Kannanottoja ulko- ja turvallisuuspolitiikan alueelta

Keskeinen kysymys keskustelussa Ruotsin tulevasta poliittisesta suuntauksesta koskettaa puolueettomuuden säilyttämistä. Vaikka sosiaalidemokraatit vielä puolustuskomitean hajottamisen yhteydessä puhuivat "neutraliteetista", on kevään kuluessa alettu korostaa, että parempi käsite kuvaamaan Ruotsin ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa, on

käsite "liittoutumattomuus" ("alliansfrihet"). Tähän on useasti viitannut pysyvä hallussuhteeri Pierre Schori toden, että puolueettomuus käsitetään usein väärin eurooppalaisessa keskustelussa. ⁽¹⁶⁾

Liittoutumattomuus tulee säilymään Ruotsin turvallisuuspolitiikan sisältönä edessä olevista integraatoratkaisuista huolimatta. Tässä kohtaa halutaan edelleen viitata siihen, että ei ole syytä huolestuttaa Moskovaa Ruotsin ulkopolitiikan muuttumisesta. Perusrakenne, joka tähtää puolueettomuuteen sodan aikana, on pysyvää. ⁽¹⁷⁾

Ruotsalaiset ovat työntäneet Euroopan Yhteisöjen turvallisuuspoliittisesta roolista käydyn keskustelun jossakin määrin taka-alalle - taloudelliset edut on nähty tärkeämpinä. Eräät ruotsalaiset tutkijat väittävät tosin, ettei maassa ole vielä ehditty ajatellakaan puolueettomuuden säilyttämistä ja sen turvaamista maanpuolustuksen keinoin. Viralliset lausunnot toteavat, että tietoa siitä, miten EY lähtee hakemaan turvallisuutta itselleen, ei ole olemassa. Pidetään luonnollisena, että yhteisö tulee ottamaan kantaa asiaan myöhemmin ja saattaa onnistua saamaan aikaan yhteisen turvallisuuspolitiikan, puolustuspolitiikan ja se voi kehittyä jopa sotilasliitoksi. Virallisella taholla kuitenkin uskotaan, ettei EY muutu sellaiseksi turvallisuuspoliittiseksi toimijaksi, joka pakottaisi kaikki jäsenvaltiot yhteiseen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan. Asiaan ei voida ulkopuolisena vaikuttaa, mutta jos EY:n mainitun politiikan sisältö osoittautuisi Ruotsille epämieluisaksi, siitä halutaan pysyttäytyä erossa. Jäsenyydelle, josta anomus jätettiin heinäkuun ensimmäisenä päivänä, ei haluta asettaa ehtoja. Anomukseen liittyy kuitenkin "liittoutumattomuusjulistus", joka annettiin ilmoitettaessa jäsenyyden anomisesta 14. kesäkuuta. EY:n päätös siirtää keskustelu yhteisestä puolustuspolitiikasta vähintään vuoteen 1996, tukenee pyrkimistä kohti EY:ä.

Euroopan turvallisuuden peruspilarina nähdään ETYK-prosessi. Muina mahdollisina toimijoina luetellaan EY, NATO ja ETYK:n jäsenmaat jollakin uudella instituutiomuodolla. Vertikaalisesti ja horisontaalisesti kasvavan EY:n voidaan tulevaisuudessa nähdä olevan paras tie yhteiseen turvallisuusratkaisuun esimerkiksi ratkaistaessa Itä- ja Kaakkois-Euroopan etnisiä konflikteja. Tällöin EY:n tulisi toimia ETYK:n sateenvarjon alla. ⁽¹⁸⁾

2.2.3 Kommentteja

Toteutettavat puolustusvoimien supistukset merkinnevät sitä, että Ruotsi kykenee jatkossa käymään tehokasta sotaa vain yhdessä suunnassa kerrallaan, joko Etelä- tai Pohjois-Ruotsissa. Tätä ratkaisumallia on ehditty jo perustellakin sillä, ettei eteläistä rantamaata Neuvostoliiton vetäytymisen ja Puolan muutosten jälkeen enää uhkaa mikään. Baltia ja viimeaikaisin kehitys muutenkin herättäneet taas uusia ajatuksia.

Ruotsi on pitänyt kiinni oman puolustusvälineiteollisuutensa säilyttämisestä. Tämä näyttää edelleenkin olevan tavoitteena. Sen asekaupat ovat olleet kritiikin kohteena ja herättäneet maanpuolustusvastaisuutta. Nyt haikaillaan teollisuuden kalleuden perään. Ratkaisua on etsitty puolueettomien maiden yhteisten kehittämisprojektien ja teollisuuden alojen keskinäisen jakamisen ajatuksista. Itävalta ja Suomi olisivat jossakin määrin lähdössä mukaan. Alustavaa keskustelua on jo käytykin. Markkinat vain ovat sittenkin kovin pienet. Erityisenä huolena on JAS Gripen-projekti, joka on tullut kehittäjälleen jo hintavaksi ja tuotetta pidetään yhä kalliina, epävarmana vaihtoehtona ilmapuolustuksen kehittämiseksi puolueettomissa maissa. Konetta markkinoidaan lähes jokaisessa mahdollisessa tilanteessa. Ruotsin puolustusvoimien komentaja otti asian esille vieraillessaan Sotakorkeakoululla 31. toukokuuta, toden samalla, että vaikka Pohjolan puolustusliittoa ei nähdäkään kokemusten valossa toteuttamiskelpoisena, voitaisiin puolustuk-

sellista yhteistyötä muuten lisätä. ⁽¹⁹⁾ Aseteollisuuden ylläpitämiseksi uusimmat ehdotukset koskevat vientirajoitusten lieventämistä. Mikäli tämä keskustelu laajenee, liittyy se jo varmasti EY:n puitteissa käytävään vastaavaan linjanhahmotteluun asekaupan osalta.

Ruotsissa meneillään olevat muutokset saattavat koskea myös koko puolustusjärjestelmää. Puolustus päätösperiodia haluavat ainakin sosiaalidemokraatit Iyhentää nykyisestä viidestä vuodesta. Samoin aiemmin ylipäällikköön pitkälle sitoutunut päätöksen valmistelu tulisi muuttaa demokraattisemmaksi. Poliittisten johtopäätösten tulisi ohjata sitä aikaisempaa enemmän. Tulevaisuus riippuu luonnollisesti syksyn vaalituloksesta. Vaalikampanjassa puolustuskyky ei ehkä näyttele suurta roolia kansakunnan tuijottaessa taloudelliseen kehitykseen. Persianlahden tapahtumat näyttävät herättäneen Ruotsissa vähemmän keskustelua kuin muualla.

2.3 Itävallan turvallisuuspolitiikan ja puolustusvoimien kehittäminen

Itävallassa aiotaan säilyttää aseellinen puolueettomuus. Liittopresidentti Kurt Waldheim kiteytti turvallisuuspoliittisen linjan puheessaan puolustusvoimien (Bundesheer) 35-vuotispäivänä, 26. lokakuuta 1990 seuraavasti: "Vapaan, puolueettoman ja puolustusvalmiin Itävallan vaaliminen ei ole ainoastaan kansallinen vaan kokonaiseurooppalainen intressi. Muutosten Euroopassa kysytään myös meiltä itävaltalaisilta halua osallistua vakauden ja rauhan edistämiseen. Meillä tulee olla puolustusvalmiutta ja sitäpaitsi kaikki naapurimmekin odottavat aseistetun puolueettomuutem-me säilyvän". ⁽²⁰⁾

Edellinen puolustusministeri Robert Lichal asetti helmikuussa 1990 työryhmän tekemään turvallisuuspoliittista analyysiä Itävallan tilanteesta. Väli raportissaan huhtikuussa ja loppuraportissaan vuoden päättyessä työryhmä, jonka johdossa olivat professori Heinrich Schneider ja divisionääri Ernest König, päätyi turvallisuuspoliittisen tilannekertomuksen ohella esittämään muutoksia maanpuolustuksen sotilaallisen komponentin tehtäviin. Uudessa tilanteessa, jossa yllätys- ja hyökkäyskyky ovat alentuneet, säilyvät potentiaalisina alemmanasteiset konfliktit ja näiden seuraukselliset, jotka saattavat koskea Itävaltaa. Tulee olemaan tarpeen ylläpitää määrättyjä valmiusjoukkoja, jotka voidaan ottaa käyttöön ilman laajempaa liikekannallepanoa. Edelleen esimerkiksi rajojen vartiointi ja onnettomuusapu vaativat joukkoja. Bundesheerin päätehtävänä säilyy maan puolustaminen, sikäli kuin aseellinen yhteenotto uhkaa. Uusien tehtävien tuomat ongelmat eivät työryhmän käsityksen mukaan ole pelkästään lukumääräkysymyksiä, vaan vaativat ratkaisuja organisaation, varustuksen, koulutuksen ja johtamisjärjestelmän alueilla. ⁽²¹⁾

Yleisesti ottaen Itävallan asema on Itä-Euroopan muutosten myötä helpottunut. Rajan takana ei enää odottele Varsovan liitto eivätkä neuvostojoukot sodan alkamista. Puolueettomuuteen ehkä päätyvät itäisen Keski-Euroopan maat muodostavat eräänlaisen suojakilven, jonka takana voi aiempaa vapaammin järjestellä omia turvallisuusasioitaankin. Jos NATO:n ja idän vastakkainasettelun lieveneminen helpottaakin oloa, tuottaa se myös motivaatiovaikeuksia maanpuolustukselle. Tässä on nähtävissä yhtäläisyyksiä Bundesheerin alkuvuosien kehitykselle, jolloin puolustusvoimia ei juurikaan arvostettu. Niiden tehtävänä oli hoitaa rajojen vartiointi jossakin valtakunnan äärialueilla, panostusta joukkojen kehittämiseksi ei haluttu tehdä. Kylmän sodan riehussa Bundesheeriä lähettiin vahvistamaan tavoitteena noin 300 000 miehen

hyvin varustetut joukot. Tähän tavoitteeseen ei ole päästy, kun jo mietitään mainitun uudelleenorganisoinnin ohella myös sotilasmenojen vähentämistä ja joukkojen suupistamista.

Esimerkin itävaltalaisesta ajattelusta antaa Horst Pleiner kirjoittaessaan Bundesheerille asetettavista vaatimuksista 1990-luvulla.⁽²²⁾ Itävaltaan kohdistuvien uhkien esittelyn perustaksi hän toteaa tähän asti toteutetun pidättelystrategian ohella turvallisuuspolitiikassa tarvittavan humanitäärisyyden strategiaa, rauhanstrategiaa eräänlaista ETYK-strategiaa ja puolueettomuusstrategiaa ympäristön vakauden edistämiseksi. Tämä vaatii samalla entistä laajemman joukkovalikoiman luomista.

Pleiner määrittelee uhkat niiden todennäköisyysjärjestyksessä seuraavasti:

1. Luonnon- tai teknillisistä syistä johtuvat katastrofit kotimaassa ja ulkomailla
2. Ympäristöongelmat
3. Alueellinen epätasapaino johtuen taloudellisista järjestelmistä, valtioiden välisistä sosio-ekonomisista vastakohdista, kansallisuusrakenteista tai historiallisesta "painolastista",
4. Kansainvälinen, alueellisesti rajattu jännitys ja siihen liittyen suurvallan intervention mahdollisuus
5. Epäsuoran, poliittisia taloudellisia ja psykologisia keinoja yhdessä sotilaallisen voimannäytön kanssa käytävän strategian vaikutukset
6. Alueellinen, konventionaalinen konflikti kahden valtion tai valtion sisäisten ryhmittymien kesken
7. Uudet konfliktimuodot suhteessa kolmannen/neljännän maailman tilanteeseen
8. Terrorismi
9. Konventionaalinen, sotilaallinen konflikti liittoutumien tai suurvaltojen välillä alueellista kiistaa laajempaan
10. Ydinasekonflikti.

Esittämänsä uhkaluettelon pohjalta hän pääättelee maanpuolustuksen tehtäviksi tärkeysjestyksessä seuraavat:

1. Katastrofiapu kotimaassa ja ulkomailla
2. Onnettomuusapu teknisistä syistä johtuvissa onnettomuuksissa
3. Avustaminen kansalaisten suojaamisessa, kun vaaditaan voimatoimenpiteitä toimeenpanossa tai erityisiä sotilaallisia keinoja
4. Kansainväliset tehtävät verifikaation, harjoitusten tarkkailun, rauhanturvaamisen ja koulutuksen aloilla
5. Valtion rajojen ja alueen turvaaminen
6. Alueellisesti rajoitettu torjuntataistelu
7. Puolueettomuuden sotilaallinen turvaaminen
8. Pidättely ja torjunta

Tällainen ajattelu edustaa melkoista laajennusta Bundesheerin aiempaan tehtäväkenttään, joka itse asiassa on pitänyt sisällään vain viimeisen kohdan. Näin pitkälle meneviä päätöksiä Itävallassa ei vielä ole tehty, mutta useita luettelon tehtäviä on jo joko kokonaan tai osittain otettu käytännössä suoritettaviksi.

Aluepuolustukseen perustuvaa sotilaallista doktriinia ei ole suunniteltu muutettavan. Tässä on kuitenkin mainittava eräs painava toisinajattelija, Itävallan puolustusvoimen entinen komentaja ja aluepuolustuksen isä kenraali Emil Spannocchi. Hän totesi puheessaan marraskuussa, että Itävalta ei tarvitse enää alueellista puolustusjärjestelmää. "Enää ei ole mieltä puolustaa alueellisesti kaikkialla ja hankkia ajanvoittoa venäläisiä vastaan, voimme suojata rajamme taas itse". Hän pitää suurvaltasotaa epätodennäköise-

nä, mutta joitakin pienempiä aseellisia konflikteja rajoilla mahdollisina. Hän esittääkin asevoiman vähentämistä ja toisaalta sitä, että puolet kustakin ikäluokasta koulutettaisiin rajanvartiointitehtäviin sekä ympäristönsuojeluun.⁽²³⁾

Rajanvartiointi onkin Itävallan kannalta mielenkiintoinen tarkastelukohde. Raja-joukkoja tai puolisolitaallista rajapoliisia ei ole. Pakolaistulvaa pelätään sekä idästä että Jugoslavian suunnalta. Itävalta olikin länteenvaelluksen ensimmäinen käytävä pari vuotta sitten. Valmiusjoukkonsa se ryhmitti Unkarin ja Jugoslavian vastaisille rajoille alkusyksystä 1990 ja siellä ne ovat vieläkin. Varusmiestenkin pääosa vartioi rajaa. Yhteensä rajaa vartioimassa on pidetty samanaikaisesti 4 000 miestä, jotka osittain lainsäädännöllisistäkin syistä pitää saada työvuoroihin. Näin vaaditaan neliviikkois-jaksoon 48 000 miestä, joka määränä on suurempi kuin vuosittain palvelukseen astuvien määrä. Tässä yhteydessä on huomattava, että palvelusaika on 6 kuukautta. Ongelman ratkaisuksi on esitetty palvelusajan jatkamista kuukauden harjoituksin, miliisijoukkojen kutsumista ylimääräisiin harjoituksiin ja valmiusjoukon palvelusajan jatkamista 8 kuukauteen.⁽²⁴⁾ Muuten maanpuolustuskeskustelussa on yleisesti vaadittu palvelusajan lyhentämistä ainakin kuukaudella. Tämän lisäksi uusi puolustusministeri Werner Fasslabend on lehtitietojen mukaan mieltynyt ajatukseen viisipäiväisestä palvelusviikosta⁽²⁵⁾.

Valtiosopimuksen ja sen omaehtoisen, rajoittavan tulkinnan aiheuttamat vaikeudet puolustusvoimien kehittämisessä ovat lähes täydellisesti poistuneet. Marraskuun 6. päivänä 1990 Itävallan hallitus hyväksyi ulkoministeriön esityksen valtiosopimuksen eräiden pykälien mitätöimisestä. Suomen vastaavalla menettelyllä Pariisin rauhasopimuksen suhteen oli maan ulkoministerön mukaan vaikutusta asiaan. Muutokset poistavat muun muassa kiellon hankkia ohjuksia ja sukellusveneitä, kiellon Saksan ja Itävallan varustelu yhteistyöstä sekä kiellon hankkia saksalais- tai japanilaisvalmisteisia osia sisältäviä lentokoneita. Käytännössä Itävalta on toki jo aiemminkin hankkinut sekä ohjuksia että mainittuja osia sisältäviä Drakeneita. Sinänsä maan puolueettomuusasemaan uustulkinta ei tuo suoranaisia muutoksia.⁽²⁶⁾

Persianlahden kriisin aikana maa muutti puolueettomuuslainsäädäntöään. Liittoutuma sai kuljettaa tarkvikkeita joukoilleen Itävallan tiestön ja ilmatilan kautta. Jälkeenpäin itävaltalaiset ovat kommentoineet muutosta toteamalla, että oltaessa ihmiskunnan yhteisellä asialla, puolueettomuuden tulee joustaa. Siten kurdien avustamisen yhteydessä sodan jälkeen maassa ainakin valmisteltiin sotilaallisen lääkintäyksikön lähettämistä Iraniin.⁽²⁷⁾

Itävalta jätti anomuksen EY:n jäseneksi vuonna 1989. Puolueettomuuden osalta halutaan kuitenkin erivapauksia Irlannin linjan mukaisesti. Mahdollisessa yhteisessä turvallisuuspolitiikassa rajattaisiin ainakin avunantovelvollisuus pois. Oikeus pysyttäytyä konfliktien ulkopuolella kuuluu myös varauksiin. Tähän EY:n komissio suhtautuu jyrkän kielteisesti. EY:n asennetta kuvaa se, että komission varapuheenjohtaja Martin Bangeman otti asian esille vieraillessaan juuri Itävallassa. Hän totesi, että klassilliselle puolueettomuudelle ei ole sijaa EY:ssä. Avunantovelvollisuus kuuluu jäsenyyteen.⁽²⁸⁾ Sitemminhän olemme nähneet EY:n eräiden jäsenmaiden ja nimenomaan komission ajavan yhteistä ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa hyvinkin päättäväisesti. Potentiaalisissa jäsenmaissa kävivät erityiset sanansaattajat kertomassa asiasta. Iso-Britannian, Hollannin, Tanskan ja Irlannin vastustuksen vuoksi näyttää asia siirtyneen ainakin vuoteen 1996. Itävaltalaisen kannalta siirto helpottanee liittymisvalmistelua.

Itävallan hallituksella on sisäpoliittinen ongelma ratkaistavanaan suhteessa EY:ön. Mieli pidemmittausten mukaan pääosa kansalaisista vastustaa liittymistä. Prosenttisina

osuuksina on esiintynyt lukuja väliltä 64-85. Tärkeimpinä syinä ovat omaksuttu puolueettomuusasenne, pelko taloutta kohtaavista rakennemuutoksista ja nykyisten EY-maiden tavoittelema raskaan liikenteen entistä laajempi läpikulkuoikeus, jonka katsotaan aiheuttavan turvallisuusriskin saasteongelmineen.

Puolustusvoimien vahvuudeksi ilmoitettiin vuoden 1990 ETYK-doktriiniseminaarissa Wienissä 242 000. Joukoista 88 % lasketaan ETYK-ilmoitusmenettelyn puitteissa ei-vakinaisiin (non active) joukkoihin. Loput muodostavat valmiusjoukon, josta osa perustetaan myös vasta liikekannallepanossa.⁽²⁹⁾ Joukoille ei vielä löydy tehtäviä vastaavia varusteita. Bundesheer on saneerauksen alla kohti tehokkaampaa toimintaa. Hallinnonuudistusta on tehty meikäläiseen tapaan - maavoimien esikunta lakkautettiin ja muutettiin puolustusministeriön koulutusosastoksi. Puolustusministeri Fasslabend on muutenkin ryhtynyt saneeraamaan ottaen itselleen joitakin ministereiden ennen käyttämättömiä komentajuuteen kuuluvia valtuuksia (esim. strateginen suunnittelu). Hallitusta syytetäänkin aseellisen maanpuolustuksen politisoimisesta.⁽³⁰⁾

Maavoimien joukot ovat myös uudistuksen kohteena. Eräiden tietojen mukaan kaikkia 242 000 sotilasta ei vielä varustettaisikaan, vaan odotellaan tilanteen kehittymistä. Meneillään on myös koulutusuudistus. Ilmapuolustuksen kehittäminen on myöskin tarkasteltavana.

Miespula ilmenee muutenkin kuin rajavartioiden vähyytinä. Nuoria kouluttajaliupseereita ei ole riittävästi ja miliisiin ei hakeudu tarpeeksi upseeriksi halukkaita. Viimeisten kahden vuoden aikana halukkuus on laskenut noin 50 %. Tämä on jo aiheuttanut miliisiupseerien pääsyn lähes tasa-arvoiseen asemaan ylennyksissä ja erilaisissa eduissa vakinaiseen väkeen nähden palvelusaika- ja koulutuseroista huolimatta. Keskustelu painottamisesta miliisijoukkojen suuntaan on meneillään ja voi olla, että ajatus ajautuu meillekin yhdessä asevoimien supistamisvaatimusten kanssa. Kouluttajapulasta on väliaikaisesti selvitty, kun miehet on siirretty rajoille.⁽³¹⁾

Itävallan puolustusvälineteollisuus on varsin merkittävää. Kauppakumppanit ovat olleet kyseenalaisia ja skandaaleja on ollut Ruotsin tapaan. Nyt markkinat ovat osittain tyrehtyneet. Aiemmin ajoneuvoja ostaneella Jugoslavialla ei ole ostokykyä ja arveluttavien maiden kanssa on kauppa vähentynyt. Itävalta onkin ryhtynyt muiden tapaan hakemaan puolueettomien yhteisiä ratkaisuja. Sen puolustustarviketeollisuushan tunnetaan muun muassa tykkien sekä maasto- ja panssaroitujen ajoneuvojen tuottajana. Puolueettomien kesken asiassa on pidetty yhteyksiä, mutta eteenpäin ei ole merkittävästi päästy.

Yhteistyö Unkarin kanssa on alkanut monella sektorilla. Unkari ottaa puolustusvoimien mallia Itävallasta ja sen upseeristoa koulutetaan naapurimaan sotilasopetuslaitoksissa.

2.4 Sveitsin turvallisuuspoliittinen keskustelu

Sveitsissä käydyssä turvallisuuspoliittisessa keskustelussa ovat keskeisinä aiheina olleet Euroopan uusi poliittinen ja strateginen tilanne, maan turvallisuuspolitiikan sovittaminen siihen, turvallisuuspolitiikan uudistamisen tuomat uudet tehtävät puolustusvoimille, puolustusvoimien organisaation ja varustuksen kehittäminen uusia tehtäviä vastaaviksi ja eräänä perimmäisistä kysymyksistä suhtautuminen Euroopan integraatioon sen kaikkinaisine seurannaisvaikutuksineen. Käytännössä on jo ehditty tehdä keskeisiäkin linjan määrittelyjä. Tärkeimpiä tapahtumia maanpuolustuksen tulevan kehittämisen osalta ovat hallituksen turvallisuuspoliittisen selonteon julkaiseminen ja puolustusvoimien reformi "Armeereform 95", jonka lopullisen ilmiäsun julkistamisen odotetaan tapahtuvan ensi vuonna.

Turvallisuuteen kohdistuvien uhkien määrittelyssä on päädytty aiempaa laajempaan näkökulmaan. Vuoden 1973 kokonaisuunpuolustusta koskevassa konseptiossa käsiteltiin lähinnä sveitsiläisten kokemaa sotilaallista uhkaa. Uusi ajattelutapa liittyy tähän monia muita toiminta-alueita ja ottaa huomioon Itävallan tapaan laajemman yleiseurooppalaisen ja -maailmallisen uhkaspektrin. Aiemman konseption korvaa 1. lokakuuta 1990 annettu hallituksen kertomus Sveitsin turvallisuuspolitiikan muutoksesta⁽³²⁾. Erot ilmenevät lähinnä politiikan sisällön sanallisessa muotoilussa, mutta lisäyksiä tulee myös puolustusvoimien tehtäviin.

Turvallisuuspolitiikan päämäärät on kehitetty soveltaen aikaisempaa linjausta uuteen tilanteeseen. Vuoden 1973 neljän sijasta niitä on nyt viisi⁽³³⁾:

1. Rauhan säilyttäminen vapaana ja riippumattomana
2. Toimintavapauden säilyttäminen
3. Kansalaisten ja heidän perusoikeuksiensa suojaaminen
4. Maan alueen hallussapito
5. Kansainvälisen vakauden edistäminen erityisesti Euroopassa.

Uusina painoituksina korostetaan perusoikeuksien suojaamista ja stabiiliteetin vaalimista.

Ulkopolitiikan osalta on päädytty neutraliteetin ja suvereniteetin säilyttämisaatimukseen. Vaikkakin sveitsiläinen puolueettomuusajattelu pohjautuu kansainvälisen oikeuden suhteellisen isolationistiseen käsitelmäajatteluun, todetaan hallituksen kertomuksessa, että se tulee sovittaa uuteen kansainväliseen tilanteeseen. Ratkaiseviksi tekijöiksi tällöin tulevat Itä- ja Keski-Euroopassa meneillään oleva kehitys ja läntisen Euroopan integraatio. Kylmän sodan asetelmassa hyväksi koettu vakauttava ja hyviä palveluksia tarjoava rooli säilyy taustalla, mutta uutena toimintalinjana nähdään aktiivisuus ja aloitteellisuus Euroopan kehiteillä olevien turvallisuusrakenteiden luomisessa. Tällöin tulee omata myös valmius ottaa hoidettavakseen uusia turvallisuuspoliittisia tehtäviä. Erityisesti ETYK-prosessia tulee edistää mahdollisena uuden turvallisuuden perustekijänä.⁽³⁴⁾ Nämä periaatteet ohjaavat maan puolustuksen reformia.

Sveitsin armeijan yleisesikuntapäällikkö on todennut armeijan tärkeimpänä tehtävänä säilyvän sille uskotun puolustuksen toteuttamisen. Lyhytaikaiset poliittisen ilmaston muutokset eivät saa aiheuttaa puolustuskyvyn heikkenemistä. Turvallisuuden ja rauhan edistämiseksi tulee olla valmiita asettamaan YK:n käyttöön rauhanturvajoukkoja, toteuttamaan muita tarkkailijatehtäviä, antamaan neuvoja puolustuksellisen doktriinin ja miliisijärjestelmän käyttöönotossa, suojaamaan konferensseja ja asettamaan ammatihenkilöstöä avustamaan sopimusten toimeenpanon verifikaatiota.⁽³⁵⁾

Toiminta YK:n puitteissa on herättänyt pitkään keskustelua Sveitsissä. Sehän ei ole maailmanjärjestön jäsen, eikä halua osallistua sellaiseen yhteisiin etuja palvelevaankaan toimintaan, jossa joutuu ottamaan kantaa konfliktien osapuolten toimintaan. Ensimmäisen kerran sen henkilöstö osallistui YK:n operaatioon Namibian itsenäistymisprosessissa. Sveitsin kontingenti muodosti siviililääkintäyksikön, joka kuitenkin toimi sotilasesikunnan alaisena. Se oli myös organisoitu sotilasjoukon tapaan arvoineen ja palvelusasuineen. Vahvuus oli enimmillään 155 henkeä. Nyt kaavailaan ainakin lääkäntä- ja teknillisten yksiköiden osoittamista YK:n käyttöön. Erityisen rauhanturvamuodostelman perustamista on myös suunniteltu. Tämä saattaisi olla esimerkiksi 1 000 hengen pataljoona. Sotilastarkkailijoita on jo koulutettu jonkin verran Suomessa.⁽³⁶⁾

Yleisempiä uusia tehtäviä ovat avustustoimet luonnonkatastrofitapauksissa ja suur-onnettomuuksissa. Apua voidaan tällöin antaa muun muassa joukkojen, raskaan kaluston, toimintakykyisen organisaation ja valmiin johtamisjärjestelmän muodossa. Tämän-

tapaisten tehtävien nähdään sopivan hyvin aluepuolustusjärjestelmään ja lähentävän kokonaisuimaanpuolustuksen toteuttajia toisiinsa. Pakolaistulvien ohjaamisessa armeijan tulee antaa apua siviiliviranomaisten suorituskyvyn loppuessa.⁽³⁷⁾

Miilisiijärjestelmä on todettu edelleen kelvolliseksi Sveitsille ja sopivaksi malliksi Itä-Euroopan maille. Yleisen asevelvollisuuden tulee koskea miehiä ja naiset voivat osallistua vapaachtoisesti. Ammattiarmeijaa pidetään liian kalliina ratkaisuna. Sveitsiläiset ovat edelleen tyytyväisiä aseellisen puolueettomuutensa toteuttamistapaan. Vuoden 1989 kansanäänestyksessä yli 2/3 äänestäneistä asettui tukemaan puolustusvoimien säilyttämistä. Sen sijaan armeijan ja ilmavoimien tehtävien mielekkyydestä on taitettu peistä ennen reformia.⁽³⁸⁾

Armeijan vahvuutta on päätetty laskea noin 650 000:sta 400 000:een. Jo uuden armeijan kokoonpanon hyväksymisen yhteydessä (Armeereform 95) tämäkin luku saattaa laskea. Organisaatiota muutetaan joustavammaksi, vastaamaan uusia tehtäviä. Erityisesti tämä koskee kokonaisjohtamisjärjestelmää. Aluepuolustusta pyritään vahvistamaan entisestään. Eläkeikää lasketaan asevelvollisten osalta 50 vuodesta 42:een ja upseerien 55 vuodesta 50:en. Kehittämisessä on asetettu aiempaa enemmän painoa jalkaväelle.⁽³⁹⁾ Armeijareformi kohdistuu sekä liikkuvuuden että kaikinpuolisen ajallisen käytettävyyden parantamiseen. Tulivoiman lisäämistä pidetään oleellisena. Lisäksi kehitetään tiedustelu- ja maalinmääritysjärjestelmiä.

Reformin osalta ei vaadita, että uusi armeija olisi halvempi, vaan että kustannukset tuottaisivat mahdollisimman suuren tehon. Modernin miilisiarmeijan tehtävät summaataan iskulauseeseen muotoon seuraavasti:

- joustavuus vastata suoriin ja epäsuoriin konflikteihin,
- suojata, auttaa ja pelastaa sekä
- edistää rauhaa koko maailmassa.

Ilmapuolustuksen kehittäminen uusia vaatimuksia vastaavaksi on ollut keskustelun aiheena. Suomen tavoin harkitaan uusien hävittäjien hankintaa. Vertaileva pohjatyö alkoi 1986, jolloin kokeissa olivat F-16, F-18, Mirage 2000 ja toisessa luokassa JAS, Lavi ja F-20. Lopulliset tarjoukset pyydettiin F-18 ja Miragen osalta, valinnaksi kustannus-hyöty-analyysin jälkeen tuli ensin mainittu. Päätöstä on kuitenkin alettu pohtia uudelleen ja toisella kierroksella mukana on ollut myös Mig-29. Kirjoittamishetkellä arvioidaan valinnan kohdistuvan Mirageen. Muilta osin ilmapuolustusta tehostetaan tutka- ja it-ohjushankinnoin.⁽⁴⁰⁾

Armeijan kustannukset säilytetään vuoden 1990 tasolla. Vuoden 1991 budjetissa sotilaallisen maanpuolustuksen osuus on 5 850 miljoonaa frangia, joka on 1,7 % enemmän kuin viime vuonna. Siviilimaanpuolustukseen käytetään 265 miljoonaa, jossa on nousua edellisvuodesta 3,8 %. Kokonaisuimaanpuolustukseen on siten osoitettu 6 115 miljoonaa joka on 18,5 % kokonaismenoista.⁽⁴¹⁾ Sveitsin maanpuolustuksen rahoitukseen valtion lisäksi osallistuvat kantonit ja paikallishallinto sekä yksityinen sektori. Viime mainitun määrää on vaikea arvioida, mutta edellisten osuut liittovaltion vastavaan verrattuna on suhteellisen pieni.⁽⁴²⁾ Armeijareformille asetetut vaatimukset esiteltiin ETYK:n doktriiniseminaarissa alkuvuodesta 1990. Ne ovat:

- yleinen asevelvollisuus säilytetään
- miilisiijärjestelmä ja kokonaispalvelusaika säilytetään
- armeijaa supistetaan kolmanneksella
- kokonaisasevelvollisuusaikaa lyhennetään
- armeijan tehtävinä säilyvät sodan estäminen, alueen ja rajojen puolustaminen sodankäynnillä, kansalaisten ja viranomaisten avustaminen (koti- ja ulkomailla), sekä rauhanturvaamiseen osallistuminen

- ilmapuolustuksen ja maavoimien joustavan käytön parantaminen, tulivoiman kasvattaminen sekä tulivoiman käyttö operatiivisena välineenä (tulenosoitus, korkea teknologia, ym.).

3. PUOLUEETTOMIKSI PÄÄTYMÄSSÄ OLEVAT VALTIOT

3.1 Yleinen kehitys itäisessä Keski-Euroopassa

Itäisen Euroopan murroksessa on voitu nähdä kaksi erillistä kokonaisuutta; tapahtumat Neuvostoliiton sisällä ja tapahtumat Varsovan liiton muissa jäsenmaissa. Kehitys viime vuosien aikana on ollut positiivista ainakin itäisen Keski-Euroopan alueella, mutta asiaa voidaan ajatella toisinkin. Varsovan liiton ja SEV:n ollessa vielä toimintakykyisiä, alueen valtiot kuuluivat edes jonkinlaiseen organisaatioon talouden ja turvallisuuden aloilla. Jonkinlainen, joskin heiveröinen takuu tulevaisuudesta oli olemassa. Muutosten myötä on jouduttu sekä taloudelliseen että turvallisuustyhjiöön, josta poispääsy on ollut ja tulee vielä jonkin aikaa olemaan työlästä.

Sotilaallisena organisaationa 1. huhtikuuta 1991 lakkautetun ja muutenkin ilmeisesti jo ensi vuoden kuluessa hautautumassa olevan Varsovan liiton jäsenmaat jakautuvat kahteen eri leiriin. Puola, Tšekkoslovakia ja Unkari muodostavat jo demokratian, markkinatalouden sekä taloudellisen tuen makuun päässeen valtioryhmän, jossa katsotaan historiallisten ja etnisten syiden vuoksi kuuluttavan yksiselitteisesti Keski-Eurooppaan. Kommunistit, uusilla nimillä, ovat edelleen vallassa takapajuisissa Romaniassa ja Bulgariassa. Niissä nykytilannetta yritetään ratkoa alueelle varsin perinteisin menetelmin. Oireellista on, että sitoutumattoman liikkeen entinen johtovaltio, Jugoslavia, on jakautumassa kummankin valtioryhmittymän kesken sekä poliittisten että taloudellisten syiden vuoksi. Slovenialaiset ja kroatialaiset kokevat kuuluvansa Keski-Eurooppaan, muut osavaltiot omaavat läheisemmät suhteet ja yhteisiä toimintalinjoja pohjoisen Balkanin valtioiden kanssa. Tällä kertaa tarkastellaan vain ensinmainittua kolmikkoa.

Varsovan liiton lakkauttaminen luo sotilaallisen tyhjiön itäiseen Keski-Eurooppaan. Neuvostojoukot poistuiivat tehtyjen sopimusten mukaisesti Tšekkoslovakiasta ja Unkarista tämän vuoden kesäkuun loppuun mennessä. Unkarissa oli The International Institute of Strategic Studies:n julkaiseman The Military Balance 1990-91:n mukaan eteläisen voimaryhmän noin 40 000 neuvostosotilasta vuosi sitten. Tšekkoslovakiassa (keskinen voimaryhmä) vastaava luku oli 50 000. Joukkojen poistuminen Puolasta alkoi huhtikuun 9. päivänä 1991, mutta sopimusta noin 50 000 miehen kotiinlähdestä ei ole. Sen arvellaan päättyvän 1994 aikana, mutta puolalaiset halusivat eroon neuvostosotilasta jo tänä vuonna.⁽⁴³⁾ Valtiokolmikko yrittää ratkaista turvallisuuspoliittista asemaansa Varsovan liiton jälkeen sekä poliittisin, taloudellisin että sotilaallisin keinoin.

Suurimmaksi uhkaksi kolmikko kokee Neuvostoliiton epävakaisuuden ja sen sisäisten ongelmien heijastumisen puolustautumiskyvyttömiin naapureihin. Pakolaistulvan ohella pelätään suoraa sotilaallista toimintaakin. Yhdysvaltain puolustusministeri Dick Cheney arvioi helmikuussa 1991, että levottomuudet tai sisällissota Neuvostoliitossa muodostavat nyt suuremman uhan kuin sotilaallinen ekspansiohalu. Uhkan laatua on erityisen vaikea määritellä ja vielä vaikeampaa on valmistautua kohtaamaan se sotilaallisessa suunnittelussa.⁽⁴⁴⁾ Pahimmat varoitukset ekspansiosta ovat tulleet viimeksi tammikuussa, jolloin Puolan presidentti Lech Walesa varoitteli Neuvostoliiton halusta vallata takaisin entisten liittolaistensa alueet.⁽⁴⁵⁾ Tämän lausuman takana lienevät kuitenkin olleet halu saada länsimaat avustamaan Puolaa ja Liettuan tapahtumien herättämä huolestuneisuus. Joka tapauksessa uusi asema NATO:n ja Neuvostoliiton välissä on kolmikolle outo ja hämmäntävä.

Eräänä, länsimaissa todennäköiseksi arvioituna seurauksena Neuvostoliiton sisäisistä yhteenotoista saattavat olla erilaisten vähemmistöjen massamaiset pakolaisaallot länttä kohti. Muuttoliikkeen saattavat aiheuttaa myöskin taloudelliset tekijät. Tämä ei kuitenkaan liene varsinaisesti sotilaallinen, vaan taloudellinen ja poliittinen ongelma. Puola, Tšekkoslovakia ja Unkari ovat sitoneet kaikki liikenevät voimavaransa uudistustensa toteuttamiseen. Niillä ei juurikaan ole varaa ruokkia tai edes majoittaa pakolaisia. Unkarilainen professori Attila Agh on todennut, että "kotiutuneet neuvostojoukot palaavat pakolaisina takaisin kasarmeihin, joista lähtivät, koska muuta tilaa ei ole tarjolla". Mikäli ne pystyvät jotenkin auttamaan, kohdistuvat toimenpiteet ensisijaisesti yhteisiin etnisiin ja uskonnollisiin ryhmiin kuuluviin. Kolmikko etsii tässäkin apua lännestä, mutta saanee vain rahoitusta toimilleen. Avustaja tuskin on NATO, vaan toistaiseksi ilman sotilaallista statusta oleva EY on asiassa kelvollinen toimija. Länsivaltat eivät liene valmiita asuttamaan pakolaismassoja. Tiedostettuaan tämän valtiot ovat ryhtyneet vahvistamaan rajojensa vartiointia ja ottaneet käyttöön muuttoa hillitseviä viisumi-, valuutta- ja työlupamenettelyjä.⁽⁴⁶⁾ Rajanvartiointi sitoo useassa tapauksessa sekä varoja että henkilöstöresursseja sotilaalliselta maanpuolustukselta.

Turvallisuusongelmaa yritetään ratkaista sopimusteitse. Voimaan jääneitä, Neuvostoliiton kanssa solmittuja yhteistyö- ja avunantosopimuksia pyritään korvaamaan uusilla, paremmin muuttunutta tilannetta vastaavilla järjestelyillä. Kolmikön ajatuksena on jättää sotilaalliset pykälät pois sopimuksista. Neuvostoliiton tavoitteena on turvata länsirajansa ja ehkäistä yhteisen rajan syntyminen NATO:n kanssa. Sen lähtökohtana vielä maaliskuussa Moskovan Radion uutisten mukaan oli sopimusten kaikenkattavuus, puolustusasiat mukaan lukien. Kolmikko tietysti epäilee taustalla olevan suurvallan muitakin, salatumia tavoitteita.

Ensimmäiseksi syntyi sopimus Romanian ja Neuvostoliiton kesken. Se ei tiettävästi sisällä ainakaan sotilaallisia avunantopykälää, mikä osoittanee asennemuutosta Moskovassa. Itse asiassa neuvostojohdokin on ajoittain viestittänyt sotilaallisten kohtien poisjättämisestä. Romanian sopimus kieltää kuitenkin maata liittymästä liittokuntiin, jotka voivat kehittyä Neuvostoliiton vastaisiksi.⁽⁴⁷⁾ Tämän on tulkittu tarkoittavan ainakin NATO:a, mutta saattaa olla, että WEU tai jopa EY joutuvat pannaan omaksuessaan yhteisen puolustuspolitiikan tai puolustusliittomaisen toiminnan itäisen suurvallan jäädessä ulos järjestöistä. Eräät neuvostoliittolaiset lähteet ovat kylläkin ilmoittaneet, että liittymiselle eurooppalaiseen taloudelliseen integraatioon ei asetettaisi esteitä.⁽⁴⁸⁾

Unkarin sopimus alkaa uutistietojen mukaan olla valmis. Unkarilaiset ovat jo useamman vuoden tavoitelleet vanhan sopimuksensa uudistamista. Jonkinlaiseksi tavoitteeksi nähtiin aiemmin Varsovan liiton automaatioiden purkaminen "finlandisoinnin" kautta. Sittemmin, varsinkin neuvostoliittolaisten tuotua julki Suomen tapauksen sopivan suhteiden malliksi, Unkarin poliittinen johto on nimenomaan puhunut tällaista järjestelyä vastaan, koska meidän sopimuksessamme on sotilaallisia kohtia. Viime aikoina sopimuksen syntyä on hidastanut Unkarin lähentyminen länteen ja erityisesti mainittu, unkarilaisten vierastama kohta kiellosta liittyä liittokuntiin.⁽⁴⁹⁾ Puolan kanssa sopimus on myöskin tekeillä, mutta Tšekkoslovakian osalta ollaan vielä ensiaskelissa, ilmeisesti muun muassa presidentti Vaclav Havelin NATO ystävällisyyden vuoksi. Oleellista lienee, että sopimukset tulevat ilmeisesti olemaan, aiemmista poiketen, valtiokohtaisesti erilaisia

Varsovan liiton puitteissa olivat voimassa johtovallan kanssa solmittujen ohella myös jäsenvaltioiden keskinäiset sopimukset. Vanhojen sopimusten uudistamisella kolmikko hakee tukea myös toisiltaan. Valtioiden johtajat tapasivat 15. helmikuuta 1991

luodakseen perustan uudelle yhteistyölle. Taloudelliseen ja sosiaaliseen selviytymiseen tähtäävä yhteistyösopimus saatiinkin aikaan. Tämän kokouksen on arvioitu aiheuttaneen Moskovassa epäilyksen, että syntymässä olisi uusi turvallisuussopimus, joka jättäisi Neuvostoliiton ulkopuoliseksi. Epäily näkyi esimerkiksi helmi-maaliskuun aikana Moskovan Radion ohjelmissa, joissa puhuttiin sekä alueellisia järjestelyitä vastaan että niiden puolesta. Tapaamisen arvioidaan myöskin kiirehtineen neuvostojohdon myöntymistä Varsovan liiton sotilaallisen toiminnan lopettamiseen. Kolmikön kesken on neuvoteltu myöskin puolustussopimuksista. ⁽⁵⁰⁾

Maat itse haluavat nähdä eräänlaisen yhteistoiminta-alueensa muodostavan yhden ETYK:n tuntemista alueellisista luottamusta ja turvallisuutta edistävästä järjestelyistä. Tavoitteena on myöskin, että kolmikkoa ei yhdistettäisi vähemmän miellyttäviin naapureihin Balkanilla ja luettaisi samaan takapajuisten luokkaan näiden kanssa. Mieluummin ne näkevät kuuluvansa yhteiseen ryhmään edistyneen Euroopan pohjoisten reunavaltioiden kanssa. Yhteiskunniltaan ja taloudeltaan kehittyneinä eivät tällöin esimerkiksi Suomi ja Ruotsi halua lukeutua samaan ryhmään tarkasteltavien maiden kanssa pelätessään joutuvansa EY:n taholta kohdelluksi niitä vastaavasti. Neuvostoliiton asenne yhteistoiminta-ajatukseen on vaihdellut riippuen siitä, että nähdäänkö se länsiuhkan työkaluna vai NATO:n joukkoja suurvallan rajoilta pidättelevänä tekijänä.

Alueellisia ratkaisuja etsitään muitakin teitä. Unkari ja Tsekkoslovakia aloittivat Italian, Itävallan ja Jugoslavian kanssa neuvottelut yhteistyöstä turvallisuuden alalla 31.7.1990 Pentagonale-ryhmän puitteissa. Tässä ei tiettävästi ole saavutettu vielä merkittäviä tuloksia, mutta ainakin Unkari näyttää päässeen neuvottelemaan jopa käytännön turvallisuusjärjestelyistä naapuriansa kanssa ryhmän tapaamisten yhteydessä. Tsekkoslovakian presidentti on oman maansa osalta todennut, että meneillään ovat neuvottelut Puolan, Unkarin, Saksan ja Neuvostoliiton kanssa keskinäisten turvallisuussopimusten aikaansaamiseksi. Nämä eivät kuitenkaan tule olemaan minkääntasoisia liittosopimuksia. ⁽⁵¹⁾

Lähentyminen Eurooppaan ilmenee pyrkimyksenä sekä EY:n että NATO:n jäseniksi. Ensimmäiseen liittyminen ei tule kysymykseen toistaiseksi, koska EY ei halua talousuudistuksen, ympäristötuhojen ja markkinatalouden luomisen vastuulliseksi maksumieheksi. Valtiot itsekin epäilevät mahdollisuuksiaan liittyä EY:n jäseniksi pikaisesti. Niiden taloudelliset rakenteet eivät ole vielä valmiit jäsenyyden mukanaan tuomaan kilpailuun ja työnjakoon. Riippuvuus suhteellisen kehittymättömästä maataloudesta on keskeisimpiä huolenaiheita. EY ottanee jäsenyysanomukset käsittelyyn vasta vuonna 1993, joten aikaa talouden parantamiseen näyttäisi olevan jonkin verran. Sinänsä kolmikko sekä myöskin jäsenyyttä tavoittelevat Kroatia sekä Slovenia lienevät paremmassa asemassa kuin todella suuria tukitoimenpiteitä vaativat Bulgaria, Romania ja Jugoslavian eteläiset osat.

Maaliskuun 21. päivänä vieraili Tsekkoslovakian presidentti ensimmäisenä entisen vihollisleirin valtionpäämiehenä NATO:n päämajassa. Hän haki taloudellista tukea, mutta kehui myös liittoutumaa ainoaksi demokraattiseksi ja tehokkaaksi turvallisuusjärjestöksi Euroopassa ehdottaen läheisempiä suhteita entisten Varsovan liiton jäsenten kanssa. Näitä näkökantoja on toistettu tsekkoslovakialaisten toimesta useasti. Samalla asialla oli Puolan Walesa Pariisiin matkallaan. Huomautettakoon, että myös Romaniassa ja Bulgariassa on otettu kantaa jäsenyyteen. Romanian ulkoministeri Adrian Nastase kommentoi helmikuun alussa: "Kun otetaan huomioon geopoliittinen tilanteemme sekä yhteytemme Länsi-Eurooppaan ja Euroopan yhteisöihin, on täysin luonnollista löytää jokin tapa liitännäisjäsenyyteen NATO:n kanssa". Unkari onkin päässyt eräänlaiseen

liitännäisedustukseen liittoutuman parlamentaarikkoelimestä. Neuvostoliittossakin ajateltiin aiemmin mahdollisuutta jäseneksi.

NATO ei halua uusia jäseniä. Se ei halua maksaa idän kehittämislaskua, vaan näkee kolmikön mieluummin puskurina itsensä ja Neuvostoliiton välillä. Yhteinen raja sen kanssa Keski-Euroopassa on kauhistus nyt, kun siitä on vihdoin päästy eroon. Pääsihteeri Manfred Wörner on sanonut äskettäin, että liitolla ei ole haaraa liitännäissuhteillekaan. Virallisten turvallisuustakuiden antaminen ei tule kysymykseen, koska vain harva, jos yksikään liittoutuman jäsen suostuu siihen ja toisaalta Neuvostoliitto voisi hakea seikan provokatoriseksi. NATO ei halua enempää järkyttää Neuvostoliiton sisäistä tilannetta ja sitä kautta vallitsevaa heiveröistä vakautta.

Kaikesta tästä seuraa, että kolmikko ajautuu enemmän tilanteen sanelemana kuin omasta halustaan kohti jonkinlaista neutraliteettia. Jo viimeiset reilut kymmenen vuotta kangastellut keskinen Euroopan harmaa vyöhyke, puskurit Itämereltä Adrianmerelle saattaa olla syntyneissä. Näyttää myös siltä, että tuleva puolueettomuus vaatii myös itsenäistä aseellista suojaamista. Siinä valtiot lähtevät huomattavastikin eri tasoilta. Puolustusvälineidensä osalta kolmikko on riippuvainen pitkään Neuvostoliitosta.

Ennen siirtymistä valtiokohtaiseen tarkasteluun on todettava olevan traagista, että kolmikko on tavallaan TAE-sopimuksen vanki. Sikäli, kuin sopimus joskus ratifioidaan, edustaa se saavutettua tasapainoa ja tilanteen vakautta, jota ei esimerkiksi Yhdysvalat mielellään murra.

Kuva 2

	Vahvuus 1990 (1000)	Reservit (1000)	Lähitule- vaisuuden vahvuus (1000)	Vahvuus 5 v:n kuluttua (1000)	Palvelus- aika aiemmin (kk)	Uusi palvelus- aika (kk)	N-liiton joukot 1990 (1000)	Poistuminen
TSEKKOS- LOVAKIA	198	295	170-180	140-150	24/18	18/12	74	→ 1.7.9
PUOLA	300	505	300	150	24	18 (1990→)	54	→ 1994
UNKARI	94	135	106	70-80	18	12 (1991→)	50	19.6.91

Itäisen Keski-Euroopan asevoimien muutoksia 1990 -1991 (useista eri lähteistä yhdisteltynä)

3.2 Puolan tilanne

Strategisesti Puolan asema tulee olemaan hankala. Maa sijaitsee keskeisellä operaatioalueella, mikäli Neuvostoliitto ja länsi joskus joutuvat ottamaan mittaa toisistaan. On arvioitu, että tällaisessa tilanteessa Puola, kuten muutkin kolmikön valtiot, nojautuvat mieluummin länteen kuin Neuvostoliittoon. ⁽³²⁾ Saksan yhdistyttyä valtion alueellinen merkitys on kohonnut.

Esiintyneissä Varsovan liiton reformointi- ja demokratisointihankkeissa Puola oli aktiivinen toimija, jopa ajoittain liittoutuman säilyttämisperkimysten tukija. Unkari on

tukenut Puolaa, joskin sen päämääränä Puolaa kauemmin on ollut turvallisuuden hakeminen liittoutuman ulkopuolelta.

Puolan vahva armeija on ollut aina yhteiskunnan tukipilari ja sillä oli huomattava osuus Varsovan liiton suunnitelmassa. Asevoimien vahvuudeksi arvioi IISS vielä Military Balance 1989-90:ssa 412 000, ja reservien määräksi 505 000. Maavoimien vahvuudeksi teos ilmoittaa 217 000, merivoimien 25 000 ja ilmavoimien 105 000. Joukkoihin kuului tuolloin vielä maihinnousuprikaati.⁽⁵³⁾ Sotilaallinen doktriini ja asevoimien ryhmitys ovat tähänneet länteen.

Uusi puolustuksellinen doktriini julkaistiin vuoden 1990 alussa. Samalla supistettiin asevoimia. Kuviteltiin, että voimaa voisi vähentää ehkä noin kolmen divisioonan verran, osin itäiseltäkin sotilasalueelta. Puolan alue on ollut jaettuna kolmeen sotilasalueeseen.

IISS:n edellä esitetty arvio on saattanut olla liian korkea. Tietävästi asevoimien kokonaisvahvuutta on viimeisten kolmen vuoden aikana laskettu noin 55 000:lla. Puolalaiset itse ilmoittivat kokonaisvahvuuden 1. tammikuuta 1990 olleen 314 000, joista 108 000 oli ammattisotilaita ja 206 000 asevelvollisia.⁽⁵⁴⁾ Maavoimien vahvuuden IISS arvioi laskeneen 11 000:lla, merivoimien 5 000:lla ja ilmavoimien 20 000:lla.⁽⁵⁵⁾ Tällä hetkellä arvioidaan kolmen puolustushaaran yhteisvahvuuden olevan alle 300 000:n. Tämä tietävästi on tarkoitus laskea 150 000:een.

Nyt doktriinia ollaan muuttamassa uudelleen. Idästäkin kohdistuvaan uhkaan on vastattava, pakolaisten vastaanotto mukaan lukien. Joukko-osastoja on ryhmitettävä uudelleen, koska neutraalina valtiona on kyettävä turvaamaan rajansa joka suuntaan. Entisten kolmen maanpuolustusalueen sijasta maa ehkä jaetaan neljään tai viiteen osaluueeseen, joissa kussakin olisi pari divisioonaa tukiyksikköineen. Rakennelma edellyttäneeh ehkä kolmen divisioonan perustamista. Määrä on sama kuin juuri on lakkautettu. Uudistuksessa saattavat kuitenkin vahvuuteen kohdistuvat supistamista-voitteet säilyä.

Asevoiman organisaatiota ja valmiutta uusitaan muutenkin. Tämä aiheutuu siitä, että kun aiemmin Puolan armeija muodosti vain tehtäväkohtaisesti rakennetut joukot liittoutuman kokonaisuudesta, on nyt kyettävä itsenäisen valtion kaikeanpuoliseen puolustamiseen. Sveitsiläistiedot kertovat mallista, jossa maavoimat organisoitaisiin yhdeksi mekanisoiduksi suurdivisioonaksi ja alaiset joukot olisivat sitten ilmeisesti prikaateja tai rykmenttejä. Erikoista on, että aluepuolustuksesta, joka on ollut maavoimien alaisena, kuvitellaan luovuttavan. Maavoimien panssarivaunumäärää (IISS:n arvio 1990 oli 2900) on tarkoitus laskea merkittävästi. Jo vuonna 1989 oli poistettu vahvuuksista 400 panssarivaunua, 580 miehistönkuljetusvaunua, 700 tykistöasetta, 80 lentokonetta ja 16 laivaa.⁽⁵⁶⁾

Ilmapuolustuksen osalta Puolan sijainti on merkittävä. Kriisin tullen ilmatilan valvonta lienee ensimmäisiä poliittisen pelin aseita. Puolalla on ilmatorjunta-aseita kohtuullisesti. Osittain ne ovat vanhentuneita. Ilmavoimat ja ilmapuolustusvoimat yhdistetään saman johdon alaisuuteen.

Puolalaisia koskee yleinen asevelvollisuus. Palvelusaikaa laskettiin vuonna 1990 24 kuukaudesta 18:aan ja merivoimissa kolmesta vuodesta kahteen. Yleinen asevelvollisuusikä on 18-50 vuotta. Upseereilla ja aliupseereilla velvollisuus jatkuu kuitenkin 60 vuoteen. Naisista 18-40-vuotiaat voivat anoa palvelukseen tietyn pätevyysedellytyksin. Siviilipalveluksen kesto on kolme vuotta. Yliopistollisen tutkinnon suorittaneilla se on kuitenkin vuotta lyhyempi. Kertausharjoituksiin voidaan kutsua yhteensä 12 kuukaudeksi. Niillä, jotka erivapauksien vuoksi eivät ole suorittaneet varusmiespalvelusta, harjoitusten maksimiaika on 18 kuukautta.⁽⁵⁷⁾

Puolan talouselämä on elpymässä. Sen kokonaisvelkamäärä oli 48 miljardia dollaria. Tästä 33 miljardia oli niin sanotun Pariisin Klubin valtioilta, jotka ovat päättäneet antaa puolet summasta anteeksi. ⁽⁵⁸⁾ Yhdysvallat päätyi 70 %:n unohtamiseen. Itä-Euroopan auttamiseksi perustettiin lisäksi Ranskan presidentin Francois Mitterrandin aloitteesta kehitys- ja jälleerakennuspankki Lontooseen 15. 4. 1991. Sen tarkoituksena on auttaa maita selviytymään ylimenokaudesta markkinatalouteen siirryttäessä. ⁽⁵⁹⁾ Kaikki nämä toimet tulevat helpottamaan myös maanpuolustuksen kehittämistä, kunhan hätäapuvaiheesta päästään. Menoja koituu ainakin uusien kasarmien rakentamisesta maan itäosiin, vanhan kaluston hävittämisestä ja sotateollisuuden konversiosta. Velat olivat hallituksilta, eivätkä yksityisiltä pankeilta, kuten on laita muiden valtioiden osalta. Siten anteeksianto oli helpompi toteuttaa.

Vuodesta 1989 alkaen maanpuolustuksen osuutta valtion menoista on supistettu. Jo mainitun vuoden puolustusbudjetti oli reaaliarvoltaan 20 % pienempi kuin vuoden 1986 menoarvio. Reaaliarvon alentamisen todetaan johtuvan taloudellisten vaikeuksien ohella kansainvälisen jännityksen lievenemisestä ja siirtymisestä "järkevän riittävyden" puolustusdoktriiniin. Edellämainittujen henkilöstö- ja koulutusmenojen vähentämisen lisäksi supistukset ovat kokeneet puolustustarvikehankintoja. Vuoden 1991 puolustusbudjetin osuus valtion menoista on 7,9 %. Reaaliarvoltaan se on 9 % pienempi kuin edellisvuonna. ⁽⁶⁰⁾

Maanpuolustuksen kaikinainen supistamisen nähdään tarjoavan hyviä mahdollisuuksia puolustusvälineiteollisuuden muuttamiseksi siviilitavaroita tuottavaksi. Maan teollisuusministeriö on johtanut kaikkiaan 80 teollisuuslaitosta, jotka ovat tuottaneet materiaalia asevoimille ja myyntiin. Näillä laitoksilla on ollut etuoikeus raaka-aineisiin ja rahoitukseen. Vuosikymmenen lopulla sotatarvikeiteollisuuden kapasiteetista on kyetty käyttämään enää 40 %. Kansainvälisen tilanteen laskettua tuotteiden tarvetta sekä kotimaiset että ulkomaiset valmistussopimukset ovat vähentyneet ja tuotanto laski vuosina 1989-90 jo 10 %. Konversiota on alettu toteuttaa, mutta kokemukset eivät kaikilta osin ole rohkaisevia. ⁽⁶¹⁾

Neuvostojoukkojen poistuminen Puolasta on sidoksissa niiden lähtöön Saksasta. Puolalaiset ovat halunneet korvausta joukkojen läpikulusta. ⁽⁶²⁾ Tätä Neuvostoliitto ei ole valmis maksamaan ja vaihtoehtoisia reittejä on haettu sekä Itämeren että Tsekkoslovakian suunnalta. Poislähtö sekä Saksasta että Puolasta on hidastunut. Kotiuttamista on viivytännyt myöskin kasarmien ja asuntojen puute Neuvostoliitossa. Asiaa helpottaakseen saksalaiset kustantavat laajamittaisen rakennusprojektin ja maksavat muutenkin Neuvostoliitolle joukkojen siirtokustannuksia.

3.3 Tsekkoslovakian tilanne

Toisin kuin hidasta kehitystä arvostava Unkari, sen naapurimaan, Tsekkien ja Slovakkien liittotasavallan johto haluaa nopeita ja rajuja toimia tilanteensa parantamiseksi. Presidentti Havel on korostanut itäiseen Keski-Eurooppaan muodostuneen sekä poliittisen, taloudellisen että turvallisuuspoliittisen tyhjiön. Tyhjiö tulisi täyttää nopeasti kaikin mahdollisin sivein läntiseen Eurooppaan unohtamatta silti suhteiden rakentamista Neuvostoliittoon. Havel näkee Euroopan turvallisuuden kattorakenteena ETYK-prosessin, mutta muita selvemmin hän korostaa NATO:n merkitystä sen tärkeimpänä osana. "Jo alunpitäen me olemme tienneet, että NATO, ainoa toimiva ja ajassa koeteltu puolustuksellinen liittoutuma Euroopan maaperällä, tulisi näyttelemään tärkeätä osaa (ETYK-) prosessissa. Me uskoimme, että NATO voisi olla tulevaisuuden pan-euroop-

palaisen turvallisuusliiton kiinteä ydin, kulmakivi ja tukipilari.”⁽⁶³⁾ Vaikkakin lainaus on tilanteesta, jossa Havel puhui NATO:n neuvostossa suhteiden luomiseksi liiton ja maansa välillä, kuvastanevat valitut ”ylisanat” Tsekkoslovakian johdon yleisempääkin ajattelutapaa.

Tsekkoslovakialaiset sanovat tietävänsä syyt, miksi liittyminen läntiseen liittoon ei ole juuri nyt mahdollista, mutta toivovat asian tulevaisuudessa olevan toisin. ”Sellaisen maiden, joita yhdistävät ajatukset vapaudesta ja demokratiasta, muodostaman liittoutuman ei tulisi olla ainaisesti suljettu naapurivaltioilta joilla on samat päämäärät.”⁽⁶⁴⁾ He pitävätkin tavoitteena luoda kestävä järjestely yhteistyölle ja tietojen vaihdolle NATO:n kanssa. Näitä suhteita he halusivat edistää järjestämällä NATO:n ja oman ulkopoliittisen johtonsa yhteisen konferenssin Euroopan turvallisuuden tulevaisuudesta Prahassa huh-tikuun loppussa.

Turvallisuusyhteistyötä ei haluta rajata pelkästään NATO:on. Päästessään EY:n jäseneksi Tsekkoslovakia haluaa osallistua sen poliittiseen unioniin myös turvallisuus- ja puolustuskysymyksissä. Maa on valmis yhteistyöhön WEU:n kanssa. Se nähdään NATO:n ja EY:n yhdistävänä siltana. Toisaalta Neuvostoliittoa ei haluta sulkea pois Euroopan asioista ja keskusjohdon lisäksi suhteiden kehittäminen eri tasavaltioihin nähdään tärkeänä. Vaikkakin sopimuksia samassa asemassa olevien Puolan ja Unkarin kanssa etsitään, varsinaiseen liittoutumiseen ei haluta niiden kanssa ryhtyä. Pyrkimys puolueettomaksi on nimenomaisesti torjuttu.⁽⁶⁵⁾

Tsekkoslovakian asevoimien kokonaisvahvuus on ollut noin 199 000 miestä, joista maavoimiin on kuulunut 125 000 ja ilmavoimiin loput. Lukumäärä ei IISS:n arvion mukaan ole oleellisesti laskenut vuoden 1989 jälkeen. Lehtitiedot kertovat kuitenkin, että vahvuuden piti viime vuoden loppuun mennessä laskea 170 000-180 000 väliin. Eräänä arviona lopulliseksi miesmääräksi vuonna 1994 on esiintynyt 140 000. Reservejä arvioidaan olevan 295 000.⁽⁶⁶⁾

Uusi sotilaallinen doktriini on muotoiltu puolustukselliseksi. Ennen uudistusta puolustus nähtiin vain väliaikaisena operatiivisena taistelulajina, josta piti päästä nopeasti päävoimien ratkaisevaan vastahyökkäykseen. Tsekkoslovakian tärkeimmät joukot kuuluivat Varsovan liiton ensimmäiseen strategiseen portaaseen. Myös maan sisäinen tieverkosto rakennettiin omien joukkojen hyökkäystä palvelevaksi. Uudessa opissa ainoana mahdollisuutena nähdään puolustuksellinen taistelutapa. Doktriinin mukaan puolustuksen tavoitteena on estää maan osien menettäminen ja tuhota hyökkääjän päävoimat ”puolustuksen taktillisessa syvyydessä”. Taaempien portaiden tavoitteena on palauttaa puolustusryhmitys valtion rajoille ilman sotilaallisia operaatioita valtioneuvoston ulkopuolella.⁽⁶⁷⁾

Kansanarmeijan uudistuksessa pyritään nyt korvaamaan liittoutuman opin aiheuttamat rakennevinoutumat. Puolustuksellinen doktriini edellyttää puolustushaarojen ja aselajien kehittämistä tasapainoisesti siten, että hyökkääjä pystytään torjumaan omin kansallisin voimin. Suurarmeijan ylläpitokustannukset ja maan taloudellinen tilanne ovat tähän asti estäneet sotateknillisen modernisoinnin. Uudistukset nähdään nyt tärkeiksi tavoitteiksi, mikäli talous saadaan kuntoon.⁽⁶⁸⁾

Asevoimat ovat historiallisista syistä sijoitetut maan länsiosaan, vain 20 % on ollut Slovakian alueella. Nyt on tarpeen siirtää osajoukoista itäisiin osiin. Siirrosta on tulossa kallis operaatio. Se herättää myöskin epäluuloja tsekkien aikeista slovakialaisten keskuudessa ja unkarilaisissakin epäilyjä Tsekkoslovakian päämääristä.⁽⁶⁹⁾ Muita uudistuksia ovat esimerkiksi ilma- ja ilmapuolustusvoimien yhdistäminen saman johdon alaisuuteen koko maan ilmatilan turvaamisen integroimiseksi ja muuttamiseksi pois

liittoutumamallisesta. Itävallan esimerkkiä seuraten Tsekkoslovakiassa on suunniteltu torjua Neuvostoliitosta ja Puolasta uhkaavat pakolais- ja muuttoaalot ryhmittämällä osia kansanarmeijasta näiden maiden rajoille. Puolustusministeri Lubos Dobrovsky julkisti tämän ajatuksen marraskuussa 1990.

Uudistukset ja säästäminen koskettavat Tsekkoslovakiassakin palvelusaikaa, joka on pudotettu 2 vuodesta 18 kuukauteen. Siviilipalvelusaika on muutettu 27 kuukaudesta kahteen vuoteen. ⁽⁷⁰⁾

Tsekkoslovakian velkataakka on suhteellisen alhainen, vain 11 miljardia dollaria. Velkojina ovat kuitenkin yleensä pankit, joilta anteeksisaanti on hankalaa. Taloutta rasittavat lisäksi konversio ja teollisuuden yksityistäminen, jonka lainsäädäntö saatiin valmiiksi helmikuun lopulla. Ensimmäinen kierros, "pieni yksityistäminen", on meneillään. ⁽⁷¹⁾

Aseteollisuus on ollut ehkä Puolaa ja Unkaria merkittävämpää. Oman laajan teollisuuden ohella tehtiin ainakin vuoteen 1989 asti muiden muassa taistelupanssari-vaunuja lisenssillä. Vielä heinäkuussa, ennen Persianlahden kriisiä, neuvoteltiin Irakin kanssa sadan panssarivaunun kaupasta. Neuvotteluja on tietävästi käyty myös Saudi-Arabian, Egyptin, Sudanin, Nigerian, Zimbabven ja Libyan kanssa. Syyrian kanssa on sovittu 300:n T-72-vaunun kaupoista. Maa yrittää jatkaa asetuoantoaan. Tätä tapahtuu, koska ei ole muuta, mitä myydä. ⁽⁷²⁾

Konversiotakin on yritetty viimeisten kahden vuoden aikana. Se on kuitenkin taloudellisesti hankalaa. Sinänsä takinkääntö aseteollisuudessa on mennyt niin hyvin, että teollisuuden haaran rakenne ei ole juurikaan muuttunut. Johtajat ovat samoja kuin 20 vuotta sitten, samoin työntekijät, jotka tosin ovat hylänneet kommunistisen puolueen jäsenkirjansa. ⁽⁷³⁾

Neuvostojoukkojen lähtö yhdessä omien organisaatiomuutosten kanssa vapauttaa yhteensä 45 000:sta sotilaallisesta rakennuksesta 10 000 siviilikäyttöön. Toisaalta ongelmalliseksi koetaan poistuvien joukkojen jälkeensä jättämät ympäristötuhot. Neuvostoliittoa vaaditaan korvaamaan tuhot.

Asevoimien kehittämiseen saattaa tuoda ongelmia maan kahtiajako. Strategisista syistä teollisuus, erityisesti aseteollisuus, on sijoitettu Slovakian alueelle. Sekä yleisessä teollisuuden saneerausessa että aseteollisuuden supistamisessa ja konversiossa toimenpiteet ovat kohdistuneet slovakkeihin, joiden keskuudessa toimet on nähty usein tsekkien toteuttamana syrjintänä. Lisäsupistusten myötä riitely jatkunee. Maan hajoamista kahdeksi tai jopa useammaksi valtioksi ei pidetä todennäköisenä. Presidentti Havel on tosin kaavaillut kansanäänestyksen järjestämistä Slovakiassa itsenäistymiskysymyksen osalta. ⁽⁷⁴⁾

3.5 Unkarin kehitys

Unkarin pyrkimys puolueettomuuteen on lähes traditio. Imre Nagyn hallitus julisti Unkarin puolueettomaksi 1. marraskuuta 1956. Historian kulku tämän jälkeen tunnetaan. Uusi Unkarin tasavalta syntyi 23. lokakuuta 1989. Demokratian sarastuksen huumassa se julistautui puolueettomaksi, koska eräs Nagyn aikalainen niin esitti. Myöhemmin päätös tosin peruttiin ja julistettiin suunnaksi Eurooppa, mutta päätepiteenä näyttäisi olevan puolueettomuus. Suuntaus Eurooppaan näyttää eräissä skenaarioissa johtavan vanhaan asetelmaan, jossa Unkari "suojaa muuta sivistystä kaakon barbaareilta". Unkarilaiset kokevat olevansa jo nyt puolueettomia, de facto, ainoana toiveenaan päästä venäläisistä sotilaista eroon solmitun sopimuksen mukaisesti. ⁽⁷⁵⁾

Poliittisen neutraliteetin jälkeen on vielä voitettava taloudellinen asema. Taloudellisen takapajuisuuden johdosta syntyvästä euroriippuvuudesta tulee aikanaan päästä eurovuorovaikutukseen. Unkarin velkojen määräksi on arvioitu 22,5 miljardia dollaria.⁽⁷⁶⁾ Toisin kuin muut, unkarilaiset eivät halua velkojaan anteeksi, vaan maksaa ne sopimusten mukaisesti. Tällä toivotaan saavutettavan luottamus taloudellisella sektorilla.

Unkari on hakeutumassa EY:n täysjäseneksi. Tässä, samoin kuin muissakin muutoksissa unkarilaiset haluavat edetä hitaasti ja tasapainoisesti. Jäsenyys toivotaan saatavan vaiheessa, jolloin maan talous sietää sen mukanaan tuomat haasteet. Taloudellisessa ja myöskin poliittisessa reformissa ollaan muita kolmikon maita selvästi edellä.

Unkari on kiinnostunut alueellisesta yhteistoiminnasta sekä kolmikon kesken että Pentagonale-ryhmässä. Neuvotteluihin turvallisuuden takaamiseksi on ryhdytty Itävalan ja Jugoslavian kanssa. Turvallisuustilanteen käytännön järjestelemiseksi Unkarin sosialistinen puolue teki näille syyskuussa 1989 ehdotuksen alueellisen turvallisuusvyöhykkeen luomisesta rajoille. Tämä turvallisuuden, luottamuksen rakentamisen ja yhteistyön vyöhykkeen syvyys olisi 50 km. Unkari vähentäisi alueella panssarivaununsa puoleen ja Neuvostoliitto olisi vetänyt joukkonsa heti pois sieltä. Tiedot Unkarin joukoista vyöhykkeellä annettaisiin osapuolille, sotaharjoitukset alueella vähenisivät ja niihin kutsuttaisiin näiden kahden maan tarkkailijoita. Mainitut maat ovat suhtautuneet asiaan myönteisesti. Samaan aikaan puolue ehdotti maan ydinasevoimien puolittamista ja puolustusbudjetin leikkaamista.

Sopimus Neuvostoliiton kanssa on neuvoteltavana ja yhteyttä on tietävästi pidetty myös Ukrainaan. Naapurivaltioiden alueilla olevien unkarilaisvähemmistöjen vuoksi suhteiden järjestely on jossakin määrin ongelmallista.⁽⁷⁷⁾

Suhteet Romanian kanssa ovat moniselkoiset. Aiempi liittoutumamallikaan ei ollut Unkarille turvallinen Ceausescun uhatessa jopa hyökkäyksellä. Unkarilaisvähemmistön kohtelu Romaniassa aiheuttaa kiistaa. Valtioiden asevoimien välillä on kuitenkin vallinnut yhteisymmärrys turvallisuusasioista. Unkarilaiset tukivat Romanian armeijan taistelua Securitatea vastaan. Sittemmin maiden välillä on päästy sopimukseen Open Skies -kokeilusta. Vuoronperään kummankin valtion lentotukikohdasta nousee ilmaan lentokone, jossa on molempien sotilaita. Kone kiertää raja-alueen ja määrätty sotilaskohdeet keskinäisten ilmoitusten verifioimiseksi. Turvallisuusyhteistoimintaan kuuluvat lisäksi muut virkamiesten ja poliitikkojen säännölliset tapaamiset.⁽⁷⁸⁾

Jugoslavian kanssa ollaan yhteistyössä Pentagonalen puitteissa. Vojvodinassa, Kroatiaassa ja Sloveniassa on unkarilaisvähemmistöt. Kroatiaassa oleva vähemmistö on suurin ja saattaa tuottaa huolta osavaltion sisällissodan syttyessä. Unkarilaiset ovat varautuneet ottamaan vastaan kolmenlaisia pakolaisia, joista serbeille ja kroaateille on armeijan toimesta pystytetty erilliset leirit valmiiksi rajan tuntumaan. Unkarin hallituksen päätös myydä 10 000 rynnäkkökivääriä Kroatialle viime syksynä vaikeuttaa valtioiden suhteita.⁽⁷⁹⁾

Varsovan liitossa Unkari oli sotilaallisesti merkityksettömin. Sillä ei ollut yhteistä rajaa NATO:n kanssa. Sen alueelle sijoitetut liittoutuman voimat olivat suhteellisen vähäiset. Nämä seikat ovat ilmeisesti olleet eräs syy valtion osoittamaan aktiivisuuteen liittoutuman purkamisessa.

Unkarin ongelmana ovat luonnollisesti suhteet Neuvostoliittoon. Neuvostosotilaita lienee kesän alkaessa ollut jäljellä enää alle 10 000. Ongelmia on aiheuttanut Neuvostoliiton vaatimus rahallisesta korvauksesta joukkojen taakseen jättämistä rakenteista. Unkarilaiset eivät ole halukkaita maksamaan, koska katsovat itse kustantaneensa ja jopa rakentaneensa ne.⁽⁸⁰⁾

Unkarissa on kansanosia, jotka haaveilevat toimimisesta esimerkkinä asevoimien lopettamisessa. Tähän olisi tarjonnutkin mahdollisuuden Neuvostoliiton joukkojen vaiheittainen poistuminen. Ajatus mainittiin jopa Unkarin ja Neuvostoliiton edustajien yhteisissä julkisissa kannanotoissa kesästä 1988 alkaen.

Varsovan liitto ilmoitti alkuvuodesta 1990, että Unkarilla on ollut 1.7.1988 27 taktisen ydinohjuksen laukaisualustaa. Lännessä on uskottu sillä olevan 9 Scud B-laukaisualustaa. Nämä vähennettäisiin symboliseksi (14 kappaleeseen). Ilmeisesti kuitenkin kaikki ydinaseet poistuivat neuvostojoukkojen mukana. ⁽⁸¹⁾

Unkarilaiset toivoivat, että näiden toimenpiteiden jälkeen maalla uskottaisiin olevan puhtaan puolustuksellisen doktriinin. Lokakuussa 1989 Unkarissa hyväksyttiin laki, etteivät sen joukot saisi astua jalallaanakaan vieraalle maaperälle ilman parlamentin hyväksyntää. Tämä merkitsi Varsovan liiton automaatioiden purkautumista ja ylikansallisen vallan rajoittamista joukkojen käytössä.

Unkari teki viime syksynä päätöksen lyhentää palvelusaikaa 18 kuukaudesta 12:een. Perusteluna todettiin Euroopan sotilaspoliittisen tilanteen muutos ja Unkarin osalta suunnitellut joukkojen vähennykset. Samoin on kumottu vuodelta 1976 peräisin ollut puolustusasetus. Säädetyn 12 kuukauden palveluksen lisäksi asevelvollinen osallistuu 10 kuukautta kertausharjoituksiin. Vaihtoehtoisina palvelusmuotoina ovat aseeton ja siviilipalvelus. Vakaumusperusteiden tutkinnasta ei ole tietoa. Aseeton palvelus kestää 15 kuukautta ja siihen liittyy 7 kuukauden kertausharjoitusvelvollisuus. Siviilipalvelus kestää keskeytymättä 22 kuukautta. ⁽⁸²⁾

Unkarin asevoimien supistuksesta on nyt käytettävissä tarkempia tietoja. Unkarin hallitus on ilmoittanut vuoden 1991 loppuun vähentävänsä vahvuuksiaan seuraavasti:

- miesmäärää 33 000
- taistelupanssarivaunuja 728
- rynnäkköpanssarivaunuja 326
- taistelulentokoneita 35.

Maavoimiin tulee kuulumaan 6-7 mekanisoitua ja panssariprikaatia. Unkari on jo jonkun aikaa toteuttanut prikaatiorganisaatiota. Kokonaisvahvuus tulisi olemaan 80 000, kuitenkin seuraavat kaksi vuotta vielä 106 000 miestä. Aktiivipalveluksessa oleva kokonaisvoima rauhan aikana olisi kaikkiaan 40 000, siviilipalvelusmiehet mukaanlukien. Tämä olisi puolet ikäluokasta. ⁽⁸³⁾

Asevoimien modernisointi on myös suunnitelmassa. Vanhaa kalustoa on myyty. Teknistä apua vakavasta rahapulasta huolimatta on haettu sekä Saksasta että Iso-Britanniasta. Hankintojen osalta kyseessä ovat olleet lentokoneiden osat ja maastoajoneuvot. Koneiden modernisointia englantilaisin järjestelmän on suunniteltu, sillä nykyisin Unkari muiden kolmikion maiden tapaan on riippuvainen Neuvostoliitossa suoritettavasta korjaustoiminnasta, joka on hidasta ja maksu kovalla valuutalla tuottaa taloudellista tappiota. Eräiden lentokenttien kunnostamisesta yhteisvoimin on myös neuvoteltu. Yhteistoimintaa brittien kanssa on myös ympäristön kunnon palauttamisen ja upseerikoulutuksen alalla. Yksi upseeri opiskelee jo Royal College of Military Sciencessa ja toinen on nimetty Sandhurstiin. ⁽⁸⁴⁾

Unkari on ilmoittanut halukkuutensa ostaa Saksalta eräitä SDT:lta saatuja taisteluvälineitä. Listalla on ollut ainakin lentokoneita, 360 T-72-panssarivaunua ja 100 000 ohjusta. Saksa on suostunut myymään yhteensä kolme MiG-23:a ja 24 Aero L-39-koulukonetta. Panssarivaunujen ja muiden ajoneuvojen kauppoja on pidetty myöskin todennäköisinä tulevaisuudessa, mutta ongelmaksi saattaa muodostua raha. ⁽⁸⁵⁾

Sotilaalliseksi doktriiniksi kaavailtiin aluksi ympäripuolustusta. Tämän todettiin kuitenkin vaativan suuria joukkomääriä. Ilmeisesti ollaan päätyvässä oppiin, jossa

maan keskiosiin sijoitetaan reservi, joka lähetetään vahventamaan rajalla olevia joukkoja tarvittavassa suunnassa. Doktriiniin liittynee edellä kuvailtu, kaikki rajat peittävä turvallisuusvyöhyke.

Sotalaitos tulee pohjautumaan miliisijärjestelmään. Oppia tähän on lähdetty hakemaan sekä Sveitsistä että Itävallasta. Todennäköisenä pidetään, että vuodesta 1992 alkaen unkarilaiset upseerit osallistuvat sekä Sveitsin upseerikursseille että turvallisuuspolitiikan opiskeluun Genevessä. Taistelulentäjien koulutusmahdollisuuksia on myös tutkittu. Itävallan ja Unkarin puolustusministerit tapasivat helmikuussa, jolloin keskusteltiin rajanvartiointin järjestelyistä ja koulutusyhteistyöstä. ⁽⁸⁶⁾

4. P ä ä t ä n t ä

Tarkastelun tuloksena nähdään, että Euroopan uudessa tilanteessa puolueettomien ja sellaisiksi päätyvässä olevien valtioiden turvallisuuteen kohdistuu monenlaisia paineita. Tähän vaikuttaa turvallisuus- ja turvallisuuspolitiikkakäsitteiden alan laajeneminen. Keskeisintä on kuitenkin kysymys tulevasta yleiseurooppalaisesta turvallisuusjärjestelmästä. Myöskin sen suhde ja painoarvo muuhun integraatioon puhuttaa tällä hetkellä. Yleiseurooppalaisten ratkaisujen ohella ollaan aloittamassa alueellisten turvallisuusyhteisöjen luomista laajemman kokonaisuuden osiksi.

Sotilaallisen puolustuksen merkitys näyttää säilyvän ja osittain jopa korostuvan puolueettomuuden muuten muuttaessa muotoaan. Aseellisen puolueettomuuden toteuttamismuotoihin kohdistuu melkoisia muutospaineita. Pienemmin, suhteellisin halvain, mutta korkean teknologisen tason omaavin joukoin halutaan toteuttaa aikaisempaa huomattavastikin laajempia tehtäväkokonaisuuksia.

Lähdeviitteet:

- 1-8. Ericson, Sture: Svensk försvarsplanering hösten 1990, inträdesförande 4.12.1990, Handlingar och tidskrift 1/91, s. 58-61.
9. Överbefälhavaren Bengt Gustafsson: Norden och det nya Europa, esitelmä Sotakorkeakoululla, 31.5.1991.
- 10-14. Em Ericsonin puhe, s. 62-64.
15. Ruhala, Kalevi - Nokkala, Arto - Harjula, Juha: Pohjolan ja Itämeren maiden sotilaallinen potentiaali, ARNEK A/9, huhtikuu 1991, s. 14-16.
16. Esim Pierre Schorin haastattelu, Dagens Nyheter, 18.4.1991.
17. Em Schorin haastattelu ja Nygren, Jan, esitelmä Sotakorkeakoululla 6.5.1991, alustava versio 3.5.1991, s. 3.
18. Em Schorin haastattelu ja Gustafssonin esitelmä, s. 6.
19. Em Gustafssonin esitelmä, s. 11.
20. Beiträge zur umfassenden Landesverteidigung, Österreichische Militärische Zeitschrift (ÖMZ) 1/91, s. 61.
21. Beiträge zur umfassenden Landesverteidigung, ÖMZ 2/91, s. 158-160.
22. Pleiner, Horst: Aktuelle militärstrategische Entwicklung und mögliche Auswirkungen auf das Bundesheer der neunziger Jahre, ÖMZ 5/90, s. 369-379.
23. Spannocchi, Emil: esitelmä Itävallan ulkopoliittisen seuran tilaisuudessa marraskuussa 1990.
24. Seidl, Conrad: Heer: Ausbildung fraglich, artikkeli der Standardissa 6.2.1991.
25. Die Presse, 7.2.1991.
26. Helsingin Sanomat (HS), 7.11.1990.
27. Suurlihetiläs Manfred Schleich keskustelussa Wilton Park-konferenssissa toukokuussa 1991.
28. Esim HS, 8.3.1991.
29. Structure of the Austrian Armed Forces, esitys Wienin doktriiniseminaarissa, Institute for Military Security Policy: Seminar on Military Doctrine (SMD), Plenary - Statements 2, Vienna, March 1990, s. 2.
30. Der Standard, 6.2. ja Die Presse, 7.3.1991.
31. Der Standard, 6.2.1991.

32. Schweizerische Sicherheitspolitik im Wandel. Bericht 90 des Bundesrats an die Bundesversammlung über die die Sicherheitspolitik der Schweiz vom 1.10.1990.
33. Viitteen 32 asiakirja, s. 35-36.
34. sama, s. 44.
35. sama, s. 48. Kenraaliluutnantti Heinz Häslerin haastattelu, Jane's Defence Weekly (JDW), 20.4.1991, s. 658-659.
36. Namibian osalta teksti perustuu kirjoittajan kokemuksiin. Muuten esim viitteen 34 haastattelu ja Häslerin esitelmä Zürichissä, upseeriyhdistyksen vuosikokouksessa 12.1.1991.
37. Viitteen 32 asiakirja, s. 49.
38. Viitteen 34 haastattelu ja Adjusting a Neutral Stance, JDW, 20.4.1991, s. 654.
39. Mm Plans for Future Hardware, JDW, 20.4.1991, s. 657.
40. ÖMZ 6/90, s. 546-547 ja viitteen 39 artikkeli.
41. Sveitsin budjettiesitys vuodelle 1991, sotilaallisen maanpuolustuksen ala, taulukko 6.
42. Divisionääri Paul Rastin esitys Wienin doktriiniseminaarissa, 2.2.1990, SMD, Plenary-Statements 4.
43. International Institute for Strategic Studies: The Military Balance (MB) 1990-91, s. 233. Tšekkoslovakian osalta esim HS, 26.5.1991. Unkarista oli sopimuksen mukaan määrä poistua 12. 3. 1990 - 30. 6. 1991 50 000 miestä, ÖMZ 6/90, s. 532. Joukot poistuivat uutistietojen mukaan yli viikko ennen määräajan päättymistä.
44. Puolustusministeri Cheney'n selostus kongressissa 7. 2. 1991, ks IISS: Strategic Survey, Brassey's, London May 1991, s. 35-36.
45. HS 19.1.1991.
46. Em Strategic Survey, ss 36 ja 42. Majoittamismahdollisuuksista mainitsi professori Attila Agh (Department of Political Science and International Relations, Budapest University of Economics) kirjoittajalle toukokuussa 1991.
47. Mm HS 6. ja 29.4.1991.
48. Tästä mainitsi IMEMO:n tutkija, tohtori Aleksander Lissov kirjoittajalle keskustelussa toukokuussa 1991 käyttäen lyhenteen EY sijasta lyhennettä EEC, joka viitanee tosiasiallisestikin vanhaan integraatiomalliin.
49. Ulkoministeri Geza Jeszensky vieraillessaan Suomessa kesäkuussa 1991. Mm Uusi Suomi (US), 12.6.1991.
50. Arvioista Neuvostoliiton osalta ks em Strategic Survey, s. 160.
51. Pentagonalen mainitsee em Strategic Survey, s 262. Havelin lausunto sisältyy hänen puheeseensa NATO:n neuvostossa 21. 3. 1991, NATO Review 2/91, huhtikuu 1990, s. 1-35.
52. Strategic Survey, s. 35.
53. MB 1989-90, s. 49-50.
54. Ministry of National Defence: Polish Army, Facts and Figures, Warsaw 1990, s. 20.
55. Vertailu edellisen ja MB 1989-90 sekä MB 1990-91 kesken.
56. Vuoden 1989 supistuksista, ks Ruhala - Nokkala - Harjula, s. 23.
57. Em Facts and Figures, s. 29-31. MB:t 1989-90 ja 1990-91.
58. Mm HS 25.3.1991.
59. Mm Puolan Radion suomenkielinen ohjelma 15.4.1991.
60. Ruhala - Nokkala - Harjula, s. 23.
61. Kuten ed ja Facts and Figures, s. 25.
62. Esim HS 7.3.1991. Saksalaisten rahoittamasta rakennusohjelmasta ks esim Horizon 5/1991, s. 14-15.
63. Viitteen 51 puhe ja HS 25. ja 26.5.1991.
64. Kuten viite 51.
65. Kuten viite 51 ja STT:n haastattelu ennen Havelin Suomen vierailua, Hämeen Sanomat, 17.5.1991.
66. MB:t 1989-90 ja 1990-91. Stembera, Milan: Die Streitkräfte der CSFR - gestern, heute, morgen, ÖMZ 3/91, s. 222-227.
- 67-68. Report of the first Deputy Chief of General Staff of the Czechoslovak Army, SMD, Plenary - Statements 2, s. 1-4.
69. sama ja HS 4.1.1991.
70. Varusmiespalvelusajan muutos ks MB:t 1989-90 ja 1990-91. Lt Gen Rygal, Florian: Military Activities and Military Training, SMD, Plenary - Statements 3, s 7. Siviilipalvelusajasta mainitsi tohtori Stanislava Hybnerova (Faculty of Law, Charles University, Prague) kirjoittajalle toukokuussa 1991.
71. US 15.4.1991. Vaclav, Klaus: Tšekkoslovakia ei pyri perestroikaan, HS 25.5.1991.
- 72-73. Esim: Arms Dealer -omnipotent OMNIPOL, East European Newsletter, volume 5, n:o 5.
74. Esim HS, 11.3. ja 26.5.1991. Konversiosuunnitelmasta on oma liitteensä em Facts and Figures:ssa.
75. Esim HS 12.1.1991.
76. Esim US, 15.4.1991.
77. HS 4.1.1991. Ukrainaa ja unkarilaisvähemmistöjä Unkarin naapurimaissa koskevista seikoista kertoi Agh kirjoittajalle toukokuussa 1991. Unkarin ja NATO:n suhteiden vaikutuksesta sopimukseen mm HS 6.4.1991.

78. HS, 4.1.1991. Ceaucescun uhkailuista kertoi myös Agh toukokuussa 1991.
79. Rynnäkkökiväärikaupan vahvisti Agh kirjoittajalle toukokuussa 1991 todeten sen johtuneen kokemattoman poliittisen johdon innostuksesta. Samaa aikaa myös muut valtiot myivät aseita Jugoslaviaan.
80. HS 29.4.1991. Professori Agh, HS 12.1.1991.
81. Professori Agh Helsingissä tammikuussa 1991.
- 82-83. Verkürzung der Militärdienstzeit, Allgemeine Schweizerische Militärische Zeitschrift 2 /91, s. 99.
- 84-85. Hungary Looks West, Defence, April 1991, s 6. Ks myös JDW, 4.5.1991, s. 752 ja HS 4.1.1991.
86. Neue Züriche Zeitung, 19. ja 21.2.1991.